

82.01

ఫోన్ : 4406

సంచిక 9

బెల్గ్రామ్: హిందీసంఘ

నంబుటే లే

ప్రవంతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

విశాఖపట్నం 1956

★

సంపాదకులు

వేమూరి అంజనేయశర్మ

సి. నారాయణరెడ్డి

★

హైద్రాబాదు హిందీ ప్రచార సంఘము

327, రెసిడెన్సీ రోడ్డు - హైద్రాబాదు.

పంపకపుర చందా

రూ. 3-0-0

వికిప్రతి

రూ. 0-4-0

ఈ సంచికలో

అనువాద విన్నోదము (కవిత)

శ్రీ గిడుగు వేణకట సీతాపతి

తిరునాళ్లు (కవిత)

శ్రీ చలహరి ప్రసాదరావు

వనమయూరి (కవిత)

శ్రీమతి వసంతాదేవి

విశ్వనాథచారి కవిరి (సమీక్ష)

శ్రీ జనార్దనుడు

నీవెరిపు (గేయం)

శ్రీ సి. రామరాజు

ఓంకారపల్లరి (కవిత)

శ్రీ "లహరి"

దీపకలు (గేయం)

శ్రీ కంచెర్ల

'నాగోదర' - కాళోజీ (వ్యాసం)

శ్రీ సుప్రసన్న

భావలహరి (కవిత)

రమణశ్రీ

భారతీయ భాషలు - హిందీ

శ్రీ మోటురి సత్యనారాయణ

పుస్తక పరిచయము.

సంపాదకీయం :

ఉస్మానియా విశ్వ విద్యాలయము-హిందీ

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయాన్ని కేంద్ర ప్రభుత్వం తన ఆదీనంలోనికి తీసుకొని, దానిని హిందీ విశ్వవిద్యాలయంగా మార్చే ప్రయత్నాన్ని విరమించు కొన్నదని ఈమధ్య తెలంగాణ ప్రజలు విశ్వసించినారు. కాని ఆంధ్రప్రదేశ్ అవ తరచోత్పవ సంవత్సరంలో పంకిల్ జవాహర్ లాల్ గారు తిరిగి ఆ ప్రయత్నానికి ప్రాణ ప్రతిష్ఠ చేసినారు. వారు తమ ఉపన్యాసంలో ఈ విశ్వవిద్యాలయాన్ని కేంద్ర ప్రభుత్వం తప్పక తన ఆదీనంలోనికి తీసుకొనగలదని స్పష్టపరచినారు. నిన్న మొన్ననే ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ సంజీవరెడ్డిగారు ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయాన్ని కేంద్రం తీసుకొనగూడదని హిందీ విశ్వవిద్యాలయాన్ని స్థాపించవలదు కొంటే తగిన పనులని ఆంధ్ర ప్రభుత్వం చూపించగలదని పత్రికా విలేఖరుల గోష్టిలో తెలియజేసినారు. దీనిని బట్టి చూస్తే విశ్వవిద్యాలయ సమస్య ఇంకా ఆలోచనలోనే ఉన్నట్లు బోధపడుచున్నది.

అసలీ విశ్వవిద్యాలయ గాఢ ఒక పెద్ద చరిత్రగా తయారయినది. ఉర్దూ మార్కమం ద్వారా ఉన్నత విద్యను నేర్పించి, హైదరాబాదు రాష్ట్రాన్ని ఉర్దూమయం చేయుటకుగాను ఈ విశ్వవిద్యాలయం ప్రారంభించబడింది. ప్రజల భాష మీద దాకి చేయడానికి ఆ ప్రయత్నం గానూ, ప్రయత్నం గానూ ఈ విశ్వవిద్యాలయం మొదటినుండి తోడ్పడుతూ వచ్చింది. పోలీసువర్గం తరువాత ఈ విశ్వవిద్యాలయ చరిత్రలో కొంత మార్పు వచ్చినా విశ్వవిద్యాలయాన్ని నడిపించడంలో కొన్ని ప్రతీపశక్తులకు మొదటి నుండి ఏర్పడిన స్థానం మార్పుచెందలేదు. ఆ శక్తుల ప్రభావం కొంత తగ్గినా అది పూర్తిగా నశునిపోలేదు.

ఆ శక్తులే - హైదరాబాదు ప్రజలకు గానీ, హైదరాబాదులోని ప్రముఖ నాయకులకు గానీ తెలియకుండా కేంద్ర ప్రభుత్వంతో రాజీదేసుకొని ఉర్దూ మార్కమాన్ని హిందీ మార్కమం క్రిందకు మార్చివేయడానికి ఎత్తువేసినవి. కేంద్ర ప్రభుత్వంవారి అంగీకారాన్ని సంపాదించడంలో ఆ శక్తులు జయంపొందినవి. ఈ నిర్ణయం పత్రికలలో ప్రచురింపబడడంతోనే హైదరాబాదు ప్రజలు తమ తీవ్రమైన ఆసక్కులని తెలియజేసినారు. మంత్రివర్గంలో గానీ, శాసన సభ్యులలో గానీ, ప్రజలలో గానీ ఈ నిర్ణయానికి అనుకూలభావం లేనేలేదు. అయినా కేంద్ర ప్రభుత్వం ఎందువల్లనో తన ఉద్దేశ్యాన్ని మార్చుకొనడంలేదు.

దక్షిణదేశంలో హిందీ విశ్వవిద్యాలయం అవసరమా అనే విషయాన్ని గురించి గూడా కొంత ఆలోచించడం అవసరం. దక్షిణదేశంలో హిందీ ప్రచారం

1918 నుండి జరుగుతూనే ఉన్నది. వేలకొలది విద్యార్థులు హిందీ పరీక్షలకు హాజరవుతున్నారు. ఒక్క ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంలో తప్ప మిగతా విశ్వవిద్యాలయాలలో హిందీలో యం. ఏ. పరీక్ష గూడా నడపబడుతున్నది. ప్రభుత్వ పాఠశాలలన్నింటిలో హిందీ రెండవతాపగా నిర్బంధంగా కొన్నిచోట్లనూ, బిచ్చరంగా కొన్నిచోట్లనూ నేర్పబడుతున్నది. హిందీ అంతర్జాతీయ వ్యవహారనిర్వహణకు మూలమే ఉపయోగపడుతుంది గాని, ఇదిపరిలో ఇంగ్లీషు ఉద్ధారకు గల స్థానాన్ని ఆక్రమించలేదు. అలా ఆక్రమించడం ఉద్దేశించాడు గూడాను. అట్టిస్థితిలో హిందీ విశ్వవిద్యాలయం విశిష్టదేశంలో పండుకుఉపయోగపడుతుందో అర్థంపడడంలేదు. విశిష్టదేశంలో పనించే హిందీవానికి కొన్ని వికలావస్థలు ప్రత్యేకించబడ్డాయి. లేదా ఉన్న వికలావస్థలో కొన్ని తరుగులను ప్రాపించబడబడ్డాయి. విశిష్టదేశపు భాషలు మాట్లాడేవాడు ఎవరైనా అంత ఉత్సాహాన్ని చూపిస్తే వాడుగూడా ఆ హిందీ తరుగుల్లో చేరబడ్డాయి. అనిలే హిందీ మొదల సందేహాన్ని వ్యర్థపరుస్తున్న ఈ రోజుల్లో ఇటువంటి ఉపయోగం లేని ప్రధానకలను బాపొందించడం వలన హిందీ ప్రచారోద్యమానికి హానికలుగుతుండేగాని లాభం చేయవచ్చు. ఇటువంటి దాని బంధన గారి యాజమాన్యమున మైచిరాబాదులో జరిగిన హిందీ సాహిత్య సమ్మేళనంలో హిందీ విశ్వవిద్యాలయం ప్రాపించబడవలెననీ, ఉత్సాహయా విశ్వవిద్యాలయాన్ని హిందీ విశ్వవిద్యాలయంగా బాపొందించబడలెననీ ఒక తీర్మానం ఆంగీకరించబడినది. అలాగే నుండి తీవ్రమైన కృషినిచేసి, హిందీవాడూ, ఉద్ధారవాడూ చేతులు కలిపి, కేంద్రప్రభుత్వానికి సచ్చితెచ్చి ఇటువంటి నిర్ణయాన్ని చేయించినారు. భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర నిర్మాణం జరిగి ప్రాంతీయ భాషల వివాసానికి తోడ్పడవలసిన సమయంలో ఆ ప్రభుత్వానికి చుంగుల కరిగే చుండును కేంద్ర ప్రభుత్వం చేయదని విశ్వనిస్తున్నాము. హిందీ మాతృమం ద్వారా విశ్వవిద్యాలయాన్ని నడిపించడం వలన హిందీ ప్రచారానికి ఎటువంటి సౌకర్యం చేయవచ్చు; సరి గదా, ప్రజలలో హిందీ మొదల సందేహాలే ఎక్కువ కాగలవు. ఆంధ్రులు హిందీకి వ్యతిరేకులుకాదు. వారు ఉత్సాహంతో హిందీని నేర్చుకొంటున్నారు. హిందీ అంతర్జాతీయభాష అనే నత్కాన్ని వారు గమనించియుఉన్నారు. కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు హిందీ వ్యాప్తికి అనేక పదాలగా తోడ్పడవచ్చును. హిందీ వ్యాప్తికై ఏర్పడిన సంస్థలు ప్రభుత్వానికి చేరోతువాదోడుగా నుండగలవు. ఆ సంస్థలతో సహకరించి, తమ అధీనంలో నున్న పాఠశాలలలో, కళాశాలలలో హిందీకి ఉచితమైన స్థానాన్ని కల్పించి, కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు హిందీ వ్యాప్తికి తోడ్పడగలవనీ, హిందీ విశ్వవిద్యాలయాలను విశిష్టదేశంలో స్థాపించే ప్రయత్నాన్ని విరమించుకొని ప్రజల మన్ననల బడయగలవనీ విశ్వనిస్తున్నాము.

అనువాద వినోదము

—శ్రీ గిడుగు వేంకట సీతాపతి

అంతిముద్రాదేరి శైలసన్నిహితము

—మనుచర్మిత

అంతం ప్రాప్తి హిమాద్రిరాజతనయా పక్షేష మగ్నం పిబన్
త్రైలోకషమ ముగిచావంగుడా చిన్మయేన ప్రాప్తయే
విందాగ్రేణ కవచధరే ముగిరాజ్కాలం స్మృతేన సర్వైరం
యా గృహ్స్థానీ మృతాకీరేయ మితి చిం నాగాన్మ మభ్యర్తయే.

ਭਾਰਤੀ ਨਾਮ: ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ.

—మనుచరిత

పంథానం తపః హానిలేంద్ర : వీరుయన్నేత్రోపిసం ప్రార్థయేః
 పీఠాలతే మునుర్విలస ముపతిభిః నిర్దాప మారాంజనే :
 ప్రాక్ అర్చిత యేన పథాన గిరోఽపి నను తనాన్తర్గిం న జానాసి కిమ్
 నూనం బృహసి నిర్భయం హి కేమహం పృథా తాయా హేలయాః

నై-క మహిమ ఫలితం సాధనకొరచినట్లు --మహావీర

—వసుచక్ర

యిత్ర స్తైర్యపరిపూర్ణమనరా! విశ్రుత గోష్ఠీస్థితాః
 సాక్షాత్ సానియోచనాః యది పర స్త్రోహగచ్ఛేత్తతాత్ !
 మానం తద్రుపణంక వారణమతి స్థిత్వా నిమంజాంతరే
 దృష్ట్వా హాపవతీప తత్క-ళయతుః ప్రాగచ్ఛమాన్యాంతిమ్.

நாநாஸூன விதானி வாஸினி.

—వసుచక్రిత

నానాసూత్రవిధాన గిరిధినినియం సానలపి మూఢ్రూయ వీం
మాం నాకిఢ్రుతి పట్నదోఽయమితి సా తిప్తా తపః చాంపికా
శ్రీనాసాస్థితిచారిణీ మమనసాం సారిత్య సంవాసిన్
బద్ధా తీక్షణమాలికా మమచరీ పుంజాన్ స్వపార్శ్వధ్యయే.

తలఁ బడవ్వుతు గుచ్చి వాతువులు — అమృతమృద

పక్ష్యత్వంఠరి గుప్తకీర్ణవరిరిం కేవల మర్యాంఠరే
సద్రాయోగి సమేత హంస నిమహం దృష్టాంఠరీ
స్థూరి బ్రాహ్మణ పిండిరాంఠరి మితి శ్రాంఠరీ
ప్రోక్తినః విహగ సప్రదీప జహంఠరి కేవలగోహంగనః.

పనికాతాశ్రమి వేయ సాయకమిలన్ . . . కాటు

నాహం శర్వామి సోమం స్మరినిరికరైః ప్రాపిరిం చిత్తభేదిం
నాహం శర్వామి దోషం స్మరిభిరి మమనా మోషగోద్రేచేగాత్
ప్రేతాశ్రాంతాస్మి కాష్టామిజనినిరే శక్తిహీనాస్మి పుష్కమి
స్వేచ్ఛానస్త్రాభికాశ్రాత్ పరిమిహ నిరూః యోషిరిస్సాధిరాషాః.

తిరునాళ్లు

—శ్రీ చలసాని ప్రసాదరావు

ఓండారబోసిసెట్లున్న పొట్టమినాటి నిందువెన్నెలలో సృష్టంగా కనిపిస్తూ, ఎత్తు పల్లాలతో మెరికలు తిరుగుతూ గుట్టల చాటున మాయమవుతున్న ఆ కంకర రోడ్డు మీదుగా యాత్రీకులబళ్ళు బాదుబాదు మహాప్రవాహంలా సాగిపోతున్నాయి.

బళ్ళను లాగుతూ బుచ్చగా ఆడుకుంటున్న ఎద్దదెక్కల చప్పుడు. గారికి తారపడుతున్న ఎందుటాకుల గలగల ధ్వనులు పినహా అంతా నిశ్శబ్దం. బళ్ళలోని యాత్రీకులంతా గారి నిద్రలో ఉన్నారు. బళ్ళను తోలుతున్నవాళ్ళుకూడా పగ్గాలు వదిలివేసి తొడైలో కూర్చునే దునికిపాట్లు పడుతున్నారు. రెండురోజుల నుండి చరిమారకుండా ఆరోహిణి బళ్ళను లాక్కొస్తున్న ఎట్లు తోలేవాళ్ళ అవ సరిం లేకుండానే బండ్లను గమ్మస్థానం వేపుగా ఉమ్మి పోతున్నాయి.

పగలల్లా ముందుకెంతలో పకిన బాడను చల్లగాయల స్వర్ణికు మరచిపోతూ ఉత్సాహంగా నడుస్తున్నాయి ఎటువైపు. బళ్ళలో సెగానికి పగం సరుకుల బళ్ళు. తిరునాళ్ళతో పాటే సంతిహాదా రెండు రోజులపాటు పెద్దిమెత్తున జరుగుతుంది. లక్షల బరీమచేసే సరుకులు అమ్మకానికి వస్తాయి. ఎచ్చేటప్పుడు యీ సరుకుల బళ్ళలో దాదాపు అన్నీ బాణీగా తిరిగి వచ్చేవే. మిగతా బళ్ళలో నలుగురయిదుగురు చొప్పున యాత్రీకులున్నారు. వారిలో ఆధికసంఖ్యాకులు స్త్రీలే.

అన్నింటికన్నా ముందున్న గిత్తలబండిని తోలుతున్న రామిరెడ్డి పగ్గాలు పెరిగివేసి కాళ్ళు బాల్లజాపుకుని దునికిపాట్లు పడుతున్నాడు. ఆ వెనుక రామిరెడ్డి తల్లి, పెళ్ళాం, దాదమరీ ఆ కొద్దిపాటి స్థలంలోనే నట్టుకుని మైచుంచి నిద్రిస్తున్నారు. తొడైలో బట్టలపెద్దై, పచ్చకిజాడీ, దియ్యపుమూల చిద్రంగా అమర్చి ఉన్నాయి.

అకస్మాత్తుగా ప్రకాంఠి వాతావరణాన్ని తగ్గువరుస్తూ దగ్గర్లోనే ఎక్కడో పొంచి ఉన్న నక్కల గుంపోకిటి వికృతంగా అరవసాగింది. ఆ అరుపులకు కిరుతాళ్ళ కళ్ళం తోడై మరింత వికృతంగా ద్వనించింది. నిశ్శబ్ద వాతావరణంలో హఠాత్తుగా చెలరేగిన వికృతధ్వనులకు రామిరెడ్డి గిత్తలు బెదిరిపోయి పరుగు లంకించుకున్నాడు. వెనుకవస్తున్న బళ్ళన్నీ ముందున్న బండిననువరిస్తూ పెద్దపెద్ద

దుమ్మ మేఘాలను సృష్టించాయి. వాటి మెడల్లోని మువ్వలు ఎగిరెగిరి పడుతూ యాత్రీకులకు మేలుకొలుపులు పాడాయి.

ఈ గోంకు మగత నిద్రలోనున్న రామిరెడ్డి ఉలిక్కిపడి లేచి పగ్గలందు కంటూ చుట్టారా కరియజాళాడు. ఎదురుగా నకిరోద్దుమిడినుంచే దారెడు త్రాచు పామెకటి చుచిరా ప్రాకుతూపోయి రోడ్డు ప్రక్కన అద్దూ ఆయిపూ లేకుండా వెరిగి పోతున్న దుమ్మలవాటన మాయమయ్యింది. సచ్చిదచ్చినంతో రామిరెడ్డికి మిగిలి ఉన్న కొద్దిపాటి నిద్రచుట్టూ పూర్తిగా ఎగిరిపోయింది. పగ్గాలు సరిజేసి నెమ్మదిమీద గిత్తర్ని ఆనుకుపోకి తెచ్చాడు.

“ఏమైందిరా అచ్చాయ్ ?” అంటూ ముసలమ్మ కిళ్ళు నులుమురుంటూ లేచి కూచుంది. అత్తగారితో పాడేరామిరెడ్డి పెగ్లం జానకిమ్మబాదా లేచి, వీసీ మొట్టాద కూడా ఒకమూల కొదిగి పోయింది.

“ఏంటేదురే, నక్క హరిలకి గిత్తలు బెదిరా యంతే !” అని రామిరెడ్డి ప్రేమతో గిత్తల పీపులు విమరాడు.

ముసలమ్మ రోదరతో కిచ్చురోకి తిగి తిరబాళి, కొచ్చే బనాన్ని. అమ్మవారి మహిమర్ని గొప్పగా పెట్టింది సాగింది. అత్తగారి కిచ్చుట ‘దా’ కొట్టలానికి కూడా తల్లమండు నోరు పెగిలని కొత్తరోదలు మాటమాటనా తిలపటం మొదలెట్టింది.

“ఇంతెంతమాటం దావా ?” అనకిగాడు రామిరెడ్డి దాచమంది వేడు, తొడ్లో కొచ్చి కూచుని రామిరెడ్డి చేతుల్లోని పగ్గాలు తీసుకుని గిత్తలకు హాపారిస్తూ.

వేడువంక అబ్బోలాచూసి “ఏమంట తొందర ? తెల్లారేసరికి చేటకాంతే !” అని ముత్తసరిగా జవాబిచ్చాడు రామిరెడ్డి.

“వీరేం, అలాగే అంటావ్ : ఈ రెండురోజుల ప్రయాణంతో నావళ్ళు హాసం అయిందనుదో ?” అన్నాడు వేడు ఒక్కమొహం పెట్టి.

“మరీ అంతనుకుమారుడవయితే రేపు వ్యవసాయ మెలా చేస్తావోయ్ ?” అన్నాడు రామిరెడ్డి నవ్వుతూ.

“వ్యవసాయం చేయాలన్న ఒక్క నాకేమిటి ? అయినా దానికేంగాని ఇంతకీ అక్కడన్నా స్నానాని కిన్ని వీళ్ళు దొరుకుతాయా ?” అనకిగాడు వేడు చేతి కందిన గిత్తతోక పట్టుకు మెలిపేస్తూ.

వేడు చేపని పెలపుల్లో అక్కా, దాచర్ని చూసిపోదామని సరాసరి పట్నం మండే వచ్చేకాదు. ‘ఎస్పెర్నో’ రెండోడుడే ఎదుస్తున్న వేడుకు రేముళ్ళమీదా,

దెయ్యాలమీదా కోపం ఏమీ లేకపోయినా, వచ్చి ఒక్కరోజున్నా గడవకముందే తిరనాళ్ళకు పోదామంటూ ముసలమ్మ రామిరెడ్డితో పోతూనేట్టడంచూసి హతాశుడై పోయాడు. దాంతో తిరనాళ్ళలో తిప్పవేసి భర్తుల్ని పుసితుల్నిచేసే అమ్మవార్లమీద, అయ్యవార్లమీదా అకారాదంగానే కోపం ముంచుక వచ్చింది. “మీరు పోతే పోయారుగాని నేను మాత్రం రాను పొందన్నాను. పాపం మరి పల్లెటూళ్లో తెల పులు నాలుగు రోజులా కులాసాగా గడుపుదామని వచ్చాడాయెను.

రామిరెడ్డికిహదా యీ ప్రయాణం ఇష్టం లేదు. ఎండల్లో రెండురోజుం ప్రయాణం. ఎండలు దిగ్గుమంటున్నాయి. గిత్తలు ఏమవుతాయోనని అతకిభయం. కాని, తల్లిమాటను వాదనలేదు. అందుకల్లనే ఏమనబుండా ఊరుకున్నాడు.

“అదేమటరా : ఇంతవగ్గడ్లో తిరకాల బడుగుటాంటే రామంటారేంబక్కా? అమ్మవారిని వర్కించుకుని కొబ్బరికాయకొకితే ఎంత ఇచ్చామో మీరేం తెలుసు!” అంటానే రామిరెడ్డికి అక్షలు జారీచేసింది. ముసలమ్మ వైచిత్ర్యంలో అరవైమైళ్ళూ అడుగులుగా కనిపిస్తూ యామెను.

రామిరెడ్డి బంటి నిద్రిం చేశాడు. యామమ్మ వసేమిలేసి బరిసి ఉన్న గిత్తలు ప్రయాణ సన్నాహాలుచూసి ఆసందితో ఏంరెలు చేశాయి. అంచుటా బయలు రేచుటాంటే చివరికి చేదుహదా బంటి ఎక్కువ తప్పలేదు. బంటి బయలుచేరు తుండగానే ముసలమ్మగారి హతాపైకి ప్రాంతభయింది. “ఓ సూరమ్మక్కా! అనినాయమ్మత్తా, ఇట్లు కొంచెం చూస్తుండవేం?” అని బంటిలో హుప్పనే అప్పగించలు చెప్పటా, అంతలో ఆగి “ఓరే అచ్చామ్, తాదేటికాయలో నీళ్లు నింపాడటరా?” అని సందేహాలు పెల్లకిస్తూ మొత్తూ రెలాగైతేనేం ‘బయల్లేరాం’ అనిపించింది.

బంటి ఊరి పొలిమేలు చాడేసరికే ప్రక్కగ్రామంనుంచి చిట్టన్న మహా నాలుగు బళ్ళు వచ్చి కరిశాయి. ముసలమ్మ అణ్ణులోని అకంగులతో ఇట్టే స్పృహం కరిపేసింది. అత్తిగారి మాటలను జానుమ్మ ఎంతపాడింది.

ఈ రెండురోజుల ప్రయాణంలోనూ చారిలో ఇంకా అనేకబట్ట కరిసాయి. అవన్నీ తిరనాళ్ళకు బయల్లేసిన యాత్రీకులతో నింకిన బళ్ళే. చారిలో చాలామంది బళ్ళకు ప్రకట కట్టుకు వచ్చారు. యీ సందిడిచూసి చేడుకు మొదట్లో కొంచెం ఉత్సాహం కరిగినా గరుకులయోధుమేద పలుగెమితున్న బంటి కుమపులికి ఎక్కువవ్వు కవుతున్నకొద్దీ, అనలే అంతంతగా ఉన్న ఉత్సాహం వచ్చి ‘ఈ నరక మింకెంత

“పేపురా దాబూ ?” అప్పుకొంటూ మువలమ్మను లోలోపలే తిట్టుకో తొచ్చాడు. దానికి తోడు వేనవిఎండలకు పుటలు కాలలు కట్టి పెట్టా. గుడ్డలు కంపుకొట్టసాగాయి.

ఎంత ఇబ్బందిగా నన్నా చారిలో ఎక్కడో స్నానాని కవతాళమే చిక్కలేదు. చారిలో ఎక్కడనయితే దాని ఎదురయితే బళ్ళలోనివాళ్ళంతా కుండలలో తాడేటితాయంతో అక్కడ తలగాదు. దాంతో నీళ్ళకోసం క్రొత్తినలాట ప్రారంభం. ఇంక స్నానాల కవతాళ మెక్కడ ? దాంతో వేయరు అంతకుముందులేని దేవుడు ఇప్పుడు గుడ్డుకురావటం మొదలెట్టాడు. అందుచే గమ్మస్థానం దగ్గరపైరియం దంటే స్నానం సంగతెల్లారు. అంతరాత్రివేళ స్నాన జపం చేస్తున్న వేడును చూసి ఏమనుకోవాలో అర్థంకాలేదు రామరెడ్డికి.

“ఓస్. దానికేం. తెల్లారేసి. ఓ పెద్ద చెరువు. దాన్నించా తెలుసు నిలుపుల లోతు నీచా. తినిపిరిరా యీతకొట్టొచ్చునులే” అన్నాడు వెటచారంగా.

“ఏమైనా ఎచ్చెట్టవ్వును నేడమాత్రం చచ్చినాసలే బండిలో రాను !” అన్నాడు వేడు. రామరెడ్డి మాటలలోని వ్యంగ్యాన్ని గమనిస్తూనే.

“అలాగనా పాటం : చురి పగిలిపెచ్చావా పం ?” అన్నాడు రామరెడ్డి. ఇంకా పరిహాసం కాలేదోలే.

“బిచ్చు లేనిట్టు మాట్లాడతావేం ?” అన్నాడు వేడు. రామరెడ్డిపం చురి తురచాస్తూ. వెనకే బిచ్చున్న జానకిమ్మ యీ మాటలు పని తిమ్మడిచిరి కోపంగా చూసింది. అడిచాని వేడు తలవంచుకున్నాడు.

“అలాగే ఎచ్చెట్టగానిలే !” అన్నాడు రామరెడ్డి. మైరిపెట్టున్న నెప్పును అప్పుకుంటూ. విజానకారోద్ధున రోజు వియవారు బిచ్చులు తిరుగుతున్నాయన్న మాటేగాని. అచిట్టి బయలుదేరేదోలే విందిపోతాయి. మళ్ళీ గమ్మస్థానం పరిటా దిగేవారొక్కటా ఉండరు. దానికితోడు రోడ్దంతా బళ్ళతో సుండి ఉంతటంపల్ల బిచ్చులుకూడా వాటిని తప్పించుకుంటూ పెళ్ళినడరలు నడవార్చిందే! అందుచోనూ ఆసలే పల్లెటూళ్ళ బళ్ళు. బిచ్చుమోతవివగానే ఎట్లు చెడిరి చారికర్థంగా పరుగులు తియ్యటం. పగ్గాలెంత పిగబట్టినా ఆగక చివరికి బండివాళ్ళు దిగి వాటి నడుపులోకి తేవటం. ఈలోగా బిచ్చులోని ప్రయాణికులు తీరికగా ఒకటికో, రెండికోపోయి రావటం యీతిరనాళ్ళ రోజుల్లో సర్వసామాన్యమే. అందుకెల్లనే స్వంతబండి అంటూ ఉన్నవాళ్ళు, రెండురోజుల ప్రయాణమైనాసలే బండి కట్టుకొస్తారేగాని బిచ్చుమోహం కూడదు.

బంపి మరుపు తిరిగింది. ఎదురుగా గంభీరంగా వచ్చి నన్ను కొండ మురిత దగ్గరపుతూంది. ఆకొండ దగ్గరి మరుపుదాటితే అప్పుడానం చేరుకున్నట్లే. ఆకొండచాటునుంచి లేలేత సూర్యకిరణాలు బయటదేరి రోకాన్ని వెలుగుల్తో నింపుతున్నాయి. యింత పెరిచూ ఉన్న సెక్కలం సంతమై ప్రయాణీకుల కంఠాలతో పక్షల కిలరీలా రావాయి, అడవి జంతువుల రుపులు కలసి కోలాహలం చెలరేగింది.

కొండమరుపు తిరగగానే ముందుగా చెరువుకట్ట మీది అమ్మవారిగుడి శిఖరానికి ఉన్న ఇత్తడి రామిని తరతరగా మెరిసిపోతూ ప్రత్యక్షమయింది. చెరువుకట్ట దిగువని వంచలాది బళ్ళు చెల్లాచెదిరుగా దిండి ఉన్నాయి. ఆ ప్రదేశమంతా పశువుల మలమూత్రాలులతో నిండిఉండి భరించరాని దుర్గంధం వెలువడుచూంది.

మరోవైపున సుంత అప్పుడే ప్రారంభమయింది. రాత్రిగా అప్పుడే పెచ్చిన వ్యాధులు స్తంభాలపై చెవిపగట్టను పొదా ఆక్రమించేస్తున్నాయి. బట్టలొట్టు, పదారీ మరాచాయి, పిల్లంగిల్లా ఒడిచేమిడి, ఆ సుంతలో చొరకని పిన్నపంటా లేదేమో :

సుంతలో అన్నెంటిన్నా గిర్రో పిక్కుమగా పిల్లంగళ్ళు. రిసనాళ్ళరాచ్చే జనంలో హారీం సంఖ్యకాస్త. వాళ్ళలో పిల్లలవాడు లేనివాళ్ళసంఖ్య బహుస్వల్పం. అర్హిహాయ రో నీసాదు గుమ్మగుమ్మలాడే రెడ్లని కల్లు, బుడ్లలు బుడ్లు ఎగిరి పోతాయి. పిల్లు ప్రవాహం కాలువలు పడుతుంది. పండ్లాపిడుగారి లారీ షరీ ఏరామం లేకుండా పిల్లు దిగుమతి చేస్తోంది. ఆ పండ్లాపిడుగారికి యీ రెండు రోజులూ మంచి ఆదాయం.

రామిరెక్కీ బంపిని చెవిపిచ్చివాడినే తిండి. కామలావాడి తిప్పెత్తి పాపలా మురుపు చెల్లించుకొని పిశేరు పుచ్చుకున్నాయి.

సామాన్లు సర్దుకుని అంతా స్నానాలకు బయలుదేరారు. అసలే వేసపుల్ల నమిరీ నమిరీ చేదుతో చస్తున్న వేడుకు ఆ వారావరణం చూడగా చూడగా వారు లంపుతామేమోననిపించింది. ఆలాగే నిదుస్తూ, సుంతలోని విశేషాలు చూస్తూ కల్లం గళ్ళు ఎదురయినప్పుడు ముక్కు మూసుకుంటూ రేపుకు చేరుకున్నాడు. చెరువు చాలా పెద్దదేగాని, వంచలాది జనం అన్నివేపులనుంచీ దిగి స్నానాలు చేస్తూంటే చూడటానికి చిన్నదిగానే కనిపిస్తుంది. తానకమ్మా, ముసలమ్మా స్నానాలకు అడవాళ్ళ రేపుకు వెళ్ళారు.

రామిరెడ్డి, వేణూ జనం పల్లగా ఉన్నవైపుకుపోయి మొహాలు కడుక్కొని స్నానాలు ముగించాడు. ఆ చెరువునీళ్ళు నోట్లో పోసుకోవటానికే వేణు సందేహించాడు. తినినాళ్ళకొద్దే జనిమంతా పాచి మొహాలు కడుక్కొనేవీ, స్నానాలు చేసేవీ అందులోనే.

ఆ చెరువుగట్టుమీదే చిన్నా పెద్దా కాని భౌతికాలంనాటి గుడి ఒకటుంది. అందులోనే ఉండి అమ్మవారి స్మారాధి విగ్రహం. చెరువుగట్టునే ఉండటంవల్ల గుడినిబట్టే చెరువుకు చూడ ప్రాముఖ్యం వచ్చి పడింది. ఆ చెరువులో స్నానం చేసి మరీ అమ్మవారి దర్శనం చేసుకోవాలి.

అమ్మవారికి భూతా వునస్కారాలు జరిగేది ఏకాంతిలో యీ చెరువులోజాలు మాత్రమే. ఆవంతా జననించాటం అంతగా లేని ఆదవప్రాంతం. సామాన్యంగా ఆప్రాంతం పెద్దపూర్తి నిర్వాసిత్వం. కాని చెరువాళ్ళు జరిగే యీ చెరువులోజాల మాత్రం ఆ ప్రదేశమంతా వివిధ ప్రాంతాలనుండి వచ్చిన యాత్రీకులతో కలకలంలాడుతూ ఉంటుంది. ముఖ్యంగా చారీజనం యాత్రై, అతివైద్యైకీహుటం నుంచి చూడ తలచోప తలచాడుగా వచ్చి పడితాడు.

లంబిలీ స్నానాలూ, శ్రాగిటలీ చూడతా ఆ చెరువునీరే. అమ్మట్టు ప్రక్కల్లో ఒక్కచా నీటిమ్మి వారిరుదు. ఒకటిమైలు చూటం సరికై చిన్నవాగు ఒకటి పురుగుతుంది. కాని, దేగుచెరువులో అందులో పనిపించేది మిలమిల ఇసుక మెరిసే చూత్రమే.

ముసలమ్మ, తానెరమ్మ స్నానాలు ముగించుకుని, అమ్మవారి చిక్కనం చేసుకుని పనులూ, చింకుమ నమేతంగా కొద్దికాలయంను సమర్పించుకున్నాడు. ముసలమ్మకు అమ్మవారి గేదెచాలడగాలో తోచలేదు. చివరికి కొవరికి చక్కని పిల్లలు పుట్టితే పెచ్చేమేడు పాతిక కొద్దికాలయాలూ, పుచ్చెడు బెల్లం నైవేద్యంగా సమర్పించుకుంటానని మొక్కుకుంది. అంతమందిలోనూ అత్తగారిన్న మొక్కుబడి మాటలకు తానెరమ్మకు సిగ్గుబొంతట్ల ముంచుకు వచ్చాయి.

చేతువలసిన 'చిక్కరాంక' ముగిసాక నడుగుచూ బంటిపెద్దకు చేరుకుని సామాను సరిజానుకున్నాడు. ముసలమ్మ అక్కడే చెట్టుక్రింద పొయ్యి రాజేసి రెండు చూరలతో సహా అన్నంపండి పిస్తళ్ళు చేసింది. దోజనాలమ్మార సంతాచూసాల్దాం కమ్మండే పనేషిరా తానని బంటిలోనే పడక వేళాడు వేణు : రామిరెడ్డి బొడ్లోని తిట్టుమూట నోసారి తడుముకుని తార్కనూ, తల్లిసీ వెంటపెట్టుకుని సంతకు బయలుదేరాడు.

రెండురోజుల కోలాహలం ముగిసింది. యాత్రీకులంతా సామాన్లు పట్టుకుని ప్రయాణమయ్యారు. రెండురోజుల విశ్రాంతి తరువాత గిత్తలు లేచి పళ్ళు విడిచిండుకున్నాయి. వాటి మెడల్లోని మువ్వలు గలగల పన్నాయి. ముసలమ్మ ఆఖరు సారిగా అమ్మవారి దేవాలయంవేపుగా సమస్కారం పెట్టింది.

వేణు పగ్గాలు పుచ్చుకుని తొడ్లో కూర్చున్నాడు. వేణు చేతిదెబ్బ రుచి చూచిన గిత్తలు పరుగులంకించుకుని కదాల్లో అన్ని బళ్ళూ వాటి ముందుకు పోయాయి. "ఒరే వేణూ, వాటిని చంపకురా !" అని కేకకాడు వెనుక కూర్చున్న రామయ్య.

ఆ చెరువునీడు త్రాగినందుకు అడుగున్నట్లుగా వేణుకు వాంతులు వాక పోయినా, జానకమ్మకుమార్తెం బంటి కడిగినప్పటినుండి ఏవకీతంగా చోక్కె బటం మొదలెట్టింది. దీని చేరుకున్నాకూడా వాంతులు వగ్గలేదు. రింకి నయించలేదు. దీనికిచేరుకున్న నాలుగోరోజున జానకమ్మ పరిస్థితి మందానపడింది. ఆ మర్నాకే మొహంబిందా ఎర్రని పొక్కులు లేచాయి.

జానకమ్మ పరిస్థితినిచూసి రామయ్య, వేణూ అందోళన పడ్డారు. ముసలమ్మ మొహం చూచిపోయింది. నాడువైచ్చుకు పూజారి పేరశాస్త్రిచూసి మహిచి సోకిందిని తేచ్చాడు.

మరి నెలరోజులకుగాని జానకమ్మ మంచం దిగలేదు. చక్కని జానకమ్మ మొహంబిందా ఎక్కడా ఎరంలేకుండా గుంటలు పడ్డాయి. మరీ వికృతంగా రాచిపోయినా యానెలరోజుల్లోనూ మిసిపి పూర్తిగా చూచిపోయింది.

అక్కరకు కొంచెం నెమ్మదింపగానే వేణు నెలపెయిపుపోయినాయని పట్నం వెళ్ళిపోయాడు. వేణువెళ్ళిన నాలుగోరోజున రామయ్యకి ఉత్తరం అందింది. "దాదా, నేనిక్కడికి క్షేమంగానే చేరుకున్నాను. కాని ముందుకూడా క్షేమంగా ఉంటానా ? అనే విషయం నన్ను బట్టి కీకొస్తోంది. ఇక్కడేగార యా చుట్టప్రక్కలూకూడా మహిచి తీవ్రంగా ఉంది. మొదట బుక్క మనిషిగ్లో మామ్రమే అనుకున్నాను. కాని జిల్లా అంతటా వ్యాపించుకుందని ఇప్పుడే తెలుస్తోంది. చివరికి మంచినీళ్ళు త్రాగుదామన్నా ఉయం. యారోజే నేను మామోరి కెళ్ళి పోయినాను. యంతరీ మహిచి ఎలా వ్యాపించిపోయినాగల వారిచమేమిదో యా పాటికి గ్రహించే ఉంటావని అనిపిస్తోన్నాను." రామయ్య ఆ ఉత్తరం చదివి బక్క పెచ్చ' నిట్టూర్పు విడిచాడు.

వనమయూరి

"వయ్యల తిలకం"

— శ్రీమతి వనంతాదేవి, సాహితీ సమితి.

మంచెమీసెందలో హృదయమలచిరిమలచి నిరాశ యేర్పగా
ఎండిననోట నీరి ముచు నిచ్చి జనింపని నేర్పిరిమిసలో
నిండుమనిషులలో నివసన నీ దురుదెలచినదాది దొర్కొ మే
మలచి. ముయ్యారినెన్నెను రోమురాగిదెలోలమూర్తిదే !

పెచ్చెని వానికాటనిను మలచి మోగు ముదన్న చార్తిలగ్
తెచ్చి నీమరు కిచ్చెను త్రిదీయ సమాగమకాలంకితోడ నే
నిచ్చెడు నిర్మలము తిప్పదీయ ముగోహరి లలచినాడు
దొచ్చెను లేనెనోనిండు శ్రోత్రముల దొరికిండు చొప్పునగ్.

ఎరిమింపదచో రాచిగి నేను పయోముచి, నీమరిక్తిలో
స్థానము లోయై ముఖిసార్పిరదాపవశము నొందు, లో
కాలంకికీర్తి గాంధమును నిజం నీమహనీయ మూర్తిలో
కాలతని దొలచి కాపుమును నిట్లును ప్రేమిసార్పిరదాన్తిదే.
మామము నీపయోగమును ప్రార్థిని గారను మున్నదే ప్రభా.
ఆదిదొలచిగె నిట్లును అయోగ్యురయోహనికాపుతలగి నీ
నీచిను నిర్మలలలచె మనిర్మలనీలంభామవర్తిదే
వీచరు నే నిదే హృదయవీచులలో మునునలచి మచ్చెదగ్.

తినుపు తిన్నులు చేసెని తిన్నయతిను
మామమలచిను నీమూర్తిలోమగిముగ్
అదులాపిను సలతోప మిరికియలచి
ముఖిరదానమహితో మరలు జగిము.

నేత్రములనింది నీహాపవిర్మలదుచి
పెల్లెదరియుచు నుండగా వేరుహాపు
అరియజాలని పూర్ణరాగార్ధి నుమ్ము
పునపుగాపునమూర్తి నీవనమయూరి !

విశ్వనాథవారి “శబరి”

— “జనార్దనుడు”

కవి ప్రకృతిలో ఒకానొక గీతి, మనోహరమయిన పాతకుల యొక్క ఆకర్షణ ఒవలంబనగా వ్రాసినపుడు అతడు నిదానముగా, కవిత్వము నాపాదింపకొనిన మహాకవి అగును.

అభిజానములను కథాకర్తముల పొంది ఒక పాతకావ్యం లక్షణము, శబ్దము, అర్థముల పొందికవల్ల మహాకావ్యమల కన్పన్న మౌనున్నదా? కాదు. తెలుగు పదముల అర్థము చూపించిన, పద్య లక్షణముల యొక్క నీడలను అనుసరింపజేసి రీత్రించినది. మన ముక్కునకు నమించాలి. ఆ రచనలో ప్రముఖకవ్యము, శబ్దము, అర్థము, నిర్మలంగా పరమమైనది అయినదాన్ని సమగ్ర భావనతో క్లిష్టముగాకాండి అంకితం అందించిన మహా కవిత్వము. ఇది చాలా అరుదు.

అది కవ్యకళావికాస కాలంలో కవిత్వకావ్య నామానము కల్పింపబడినది. అందుచేత ముగిసినదిగా కవిత్వమునకు అవలంబన మార్గముగా మార్చబడినది. అందుచేత ముగిసినదిగా కవిత్వమునకు అవలంబన మార్చబడినది. అందుచేత ముగిసినదిగా కవిత్వమునకు అవలంబన మార్చబడినది.

“విశ్వనాథ కవిత్వం మాత్రాభిరామ” మయి అంద్రాంతరాలి “శబరి” పాత్రయందలి ఒకానొక విశ్వనాథ నేను మియెదలను నాపాత్రానింప చేస్తాను.

శబరి యోగిని. తన చిత్తవృత్తిలన్నీ రామునివైసుంది యామలాభి తనుకును విస్తరించినది. మనకుని అభిప్రాయం కానంత గీతిని నిలికి కాని పంచలు కట్టినవి. ప్రసాదము కళలూ, అర్థలూ, మౌనీ చేస్తున్న యజ్ఞమునకు తెస్తున్నది. రాముని కొలుకు దీర్ఘకాలం శ్రద్ధచేసే ముమతలు పడిపోయిన శరీరము పన్నపడి పోయినది. ఎండి పీకై పోయినది. ఇట్టి సమయమున హరింద్రమణులయిన రామభద్రులు వస్తారనీ, వారి రాకకు నిరీక్షించ వలసిన దిగా అజ్ఞాపించి శ్రీ మతంగుడు దివమునకు వేంచేసినాడు.

నవవాస్తు కాంబుధిని కాయుడూ, దాక్షిణ్య మురారీదా మంజులమూర్తి,
భూజాని విరవోన్న నపుష్పయిన రాఘవేంద్రుఁ, అరగ్వర కిసాలయ చ్ఛాయ మేని
వావయిన లక్ష్మణస్వామీ, కృష్ణు డూడా కబంధునికి మోడమును ప్రసాదించి
పంపానీనిమురకు వస్తున్నాను.

పంప పంపటి బిత్త పెవట్టి వెళ్ళుమా,

'శేఖరాయాత శిశిరగోని పంపానీనిని సంభానమునకు' ఉత్తరీయ
ములు కప్పుకుంటూ వెళ్ళినారు.

అప్పుడెవరూ కామవంశము వ్యాసుఁడూ విరహం జరుకు. పంపానరమ్మ
యొక్క విష్ణుని తరంగ శీకరములతో నా విహితాభుని బుద్ధిగొలిపాడు.

కావ్య అభిజ్ఞానుఁడు మఱచిపోకుండా శ్రీ రామవంశమును సూచనచేస్తూ
కవి భావ వ్రాస్తాడు:

'అపరంజిలో విహారిం

శివరము, పంపానీనిగోటి నిల వారి'

అప గణ దాహాశి షష్ట్యుని

విష్ణుని గోవిందము వెతె వెళ్ళుమున్.'

అప్పటికే కవి ముండియే కి అయోగ్యమనియు నిధింప చేసుకొన్నది.
ఈమెది నిశ్చయమైన శక్తి. విష్ణుస్థ మయిన పృథ్వీమయిని కవిని రాముని
కొలను ఎరుక చూపుతున్నది.

కావ్య సేవ వారాలనివహించు 'అపరం దాహాశి షష్ట్యము' అని ప్రసంగా
గిండినారు.

ఇది కవిని చూచే భోజక రాముని దురద ఉద్బోధనం ప్రేరణజానికి
మస్థమని ప్రసంగించేస్తాడు.

"మెదలోడగ నుని నేలకంటి మెద్యని మీరి విభూతి

కవి అవ్యక్తిగతమే కనుమజాడు పా కావ్యుని చిరక

కలుగుకుని న మ్మిహాప సుఖించి బుద్ధిమయా పరవా

అపరీక్ష రాముని మీద బాధ్యతల్లి వారిని విడిచి."

మస్థమనికి మెదలో నునినెడు ఉన్నది. శరీరమునెడ మెద్యని విభూతి అలుము
కున్నాడు. క మ్మిహాపలను సుఖించి రామునిపై వడిగా విడిచినాడు. భక్తి
గల శబరయొక్క ప్రతిధూపం ఆ నులసిపేను, మెద్యని మేని విభూతి.

(శ్రీ)రామునికి శబరిని చూడేకోరిక ఉదయింప చేసినాడు పూవిలుకాడు. తెండడుగులు వేసేసరికి శబరార్థరాముని కానివచ్చినది.

ఆమె యోగినీశ్వరుని నిట్టమొయిలు వెల్లులవలె ప్రకాశమును చూపు మన్నది. అలా పున్నపి కొన్నిపూలు. భక్తయననది ఒకానొక రసము. అట్టి రసానుభూతి వాంఛా పరీపాక ముగ్ధాకారము శబరిమనస్సు. అలా ఉన్నవి కొన్నిపండ్లు; కొన్నిపూలు “గోపు పాచుగులవలె గర్భమంధరోజ్జ్వల మధువులు”

ఇట్లు ఉన్న పండ్లుములూ, ఫలములూ తీసికొని విడివిడిగా మెట్టపళ్ళికలో నుంచి మెట్లెగు వచ్చినదామె.

“నెట్ట నందరాక దెండిన చిట్టు నిమ్మ

దేవుని ననయనాడు పెప్పించిరట్ల”

పండ్ల పండ్ల పట్టణాని రావలెని చూపవచ్చిన శబరి వైచెప్పబడినట్లు వచ్చినది. ఇది వాచ్యాలంకారియ. శబరియెక్కడ చిప్పినివ్వమను, యోగి నీనవమును వర్ణించునా చెప్పండిరది. ఇట్టి అపమార్గ వికీర్ణత సమత్కార హేతున. ఇది శబరివార్తానామక ముగ్ధము.

అన్నానిదికలెని ప్రోహట్టించునాని చూడగదే శబరి గన శరీరమును తాను అమనోగో పెప్పించిలేని దోయినది. వచ్చిన ప్రభువు అతిథి. పూజ చేయాలి. తీసిపెట్టాలి. అది తా మెఱచిపోయిన దామె.

నలపై పూజలం దట్టది పర యయోధా? పీఠం న్నిన్న నా

వలె గిల్లనగు హారలునుదా? నుదా? ప్రాణేశు మవ్వెత్త న

పల్లం నెట్ట నినువ పరీపాక నిలరా? చూడెట్టిని తింపుకో

ఎలె? నన్నదా? తిరుప్పావై? మఱచిపో స్వామి యెలు చామ చూడ.

ఆమె ఆకాశమునూ, సముద్రమునూ, వనమునూ అన్ని మఱచిపోయి నది. ఆయన శరీరము సోపరిగ్లము ముద్దింట్టి మూర్తి కాబట్టి, గాఢమల శరీరము కాబట్టి.

ఆయననుచూచి నలపైనున్న నిట్ట తింపలేదు. ఆయన పరరాశీవసులందు పుష్పాలు చల్లనేలేదు. కేమనమాచారా అమనుటలేదు. ఆమె ప్రశ్న యేమిటి? రాముని హృదయా విరూపశక్తైన ఆ ప్రశ్నకు సమాధానమేమిటి? అన్న పరీపాకము మూర్తీభవించిర శబరివంటి మహాభక్తరాగ్రమలేదు. అదే రాముని సమాధానమునకు ప్రాతిపదిక.

శబరిని గాంచుచున్న రాముని ఆస్థ, శబరి మనిష్యునందు నాట్యాలు చేస్తున్నది. ఆమె కన్నులలో రాముని ప్రతిబింబాలు కనబడ్డాయి.

తనకుతానై ప్రభువు ఆమె తెచ్చిన పశ్చికలోని పుష్పాలను తన పాదముల యందు జల్లుకున్నాడు.

“అయ్యో” అంటూ ఆమె కన్నులలో రెండు చిటువాగులు నృత్యాలు చేయగా పూలు ఆయన పాదములపై చల్లి అశి రుద్రములయిన పండ్లను చూపించినది. కాళ్ళు కడుగుకొనలేదు. కనులు మడుచుకొనలేదు. స్నానము లేదు. సంధ్యయూ లేదు. ఎలా పోయింది?

“ఈ దేశమున చెట్టుచెట్టు గృహమే యీనాకు నీశిమో స్నానాదర్శ నిత్య పవిత్రమూర్తికిని, మర్యాదామహాభోధికిని.”

అని ధన్వ సిద్ధిప్త కృష్ణకృష్ణయై పోయింది శ్రమణి.

తనచే తేబడిన పండ్లు రాముడు తింటాడని ఊహించేవరామె. కారణము?

‘సతమవగుటను నేను వచ్చితిని స్వామి !

చింత్రముండుట ఊహ చేసితినిగాని !’

ఆమె మనస్సు సత్ ప్రవర్తనయందు స్పృహ ము గావించినది. ఆ ఊహ అందుకే ప్రవర్తించినది.

పరిచారికాస్వభావము నాకు మరెవరైనా

చేయనక్కరలేదు చింత్రజన్మ !

అల అగస్త్యుని మహద్గుణ పరమముల

ఫలము లీరుచిగావు ప్రాణనాథ !

జహ్నుశ్చంద్రా బలము తాను చేసుకొన్నది కావున రాముడు ఆమె ఆరామమునకు వచ్చినాడు. సీతకు రామునిపయి రాగము, రక్తి. శబరికి రామునిపై రక్తి, పిరక్తి. ఇటు రక్తియనగా రాగమన్నమాట. తత్ రాగము నందు పిరక్తి యాపాదించబడి యున్నది.

రక్తి, పిరక్తి యీ రేడింటిలో సౌందర్య మున్నది. ఈరెండు సంస్కరణములూ పరిపుష్టములు.

అందుకే రాముడు శబరికి ‘చిత్త జన్మ’ ‘ప్రాణనాథా’ అనుటకు అధికార మిచ్చినాడు. ఆమె జోడిమత అంధమును తొడలేదు కాబట్టి.

దానిని నమస్కరిస్తూ రాముడిలా అన్నాడు.

నీ యీడేమిటి, నీమమేను భుజగీనికొకమన్నట్లుగా
నా యీడేమిటి, నా శరీరమును సంతానద్రుకాభాకృతిన్
బోయెంబో ననుఁ జిత్తజన్ము డనుచుం బొల్లంబడన్ ప్రాణనా
థా యంచాడెను నాకు నీయెడలఁ జిత్తంబట్లనే యున్నది.

వృద్ధ అయిన శబరిని గూర్చి, తపస్సును గూర్చి పాము కుబుసముతో పోల్చి
నాడు. ఆమె శరీరము ముడుతలుబడి కుబుసమువలె సంస్థమయినది. ఇది
శబరి రాముల సంభాషణ.

'అంగీకరించిన నన్యరానీతముల్
పండ్లారగింపనే ప్రాణనాథ
యన్నది శబరి, స్వచ్ఛాంతముల్ ఒకత గం
ధ్యా బాలచంద్ర శృంగాగ్రములుగ
నను నీపుణిచూచి ముత్యవ్యములటంచు
తెలియఁ నేనెట్లుఁ దినగలుగుచు
నన్నాడు స్వామి, సేత్రాంతముల్ పూర్ణిమా
చంద్రికావర్ణిఃసాలములుగ
స్వామి ప్రసవృక్షమందుఁ బ్రభమమందు
నేను గుచిచూచియే తెచ్చినా ననంగ
శబరి, శ్రీరామచంద్రుడు నిలిడ మంచ
మృదుసుహృదుడు మాచె సామిప్రపంచ'

అవి తనచేత అంగీకరించిన ఫలములు. ఆ ఫలములు స్వామిచేత అంగీకరించ
పడినాయా? సరే తనపుగల శబరి కావున, తన యోగినీత్య మనస్సంజనిత
ముగ్ధాకారములు ఆ పండ్లు కాబట్టి అవి ప్రభువుచే అంగీకరించబడ వలసిన
పనిలేదు.

అందుకే తనచేత అంగీకరించబడ్డ ఫలములను తినమన్నది. సందేహాస్పదు
డయిన ప్రభువు నాగవతివంక చూచినాడు.

శబరి ఫాలరేఖలలో కొంచెము భయముత్పన్నమై ఇట్లన్నది.

'తాను అనాగరకురాలు. తనకు ఆతిథ్యమెలా ఇవ్వవలయునో తెలియదు.
కుచిచూడమంటే తెలియని తపస్వినిత్యము గలది. తను చెడుసేత చేసినచో
క్షమించమన్నది.'

ఇలా అంటున్నది శబరి. ఆమాటలు అనుచున్నప్పుడు రామునికి శబరిపై గల సౌందర్య విపాస ఎక్కువైనది. అదే రాముడిచ్చే మోక్షశ్రీకి ప్రాతిపదిక. అందుకే ధరాశ్మజాహ్నుతిని విస్మరించినా దాయక.

మౌని పరిచర్యకు కాళ్ళు కండెలు గట్టినవి. అగ్నిపరిచర్యకు కుశలూ, దర్శలూ, ఇంధనములూ తీసుక వచ్చినది. వర్షముకు సేవచేసి, ఉముక, విడకలపై గప్పి అగ్నిపరీక్ష గావించినది. దీర్ఘకాలపు శ్రద్ధచేత తననే తర్జునా కోరి ఊడతల ప్రతీక్ష చేస్తూ కండ్లు తామరసముల తోచినది. అంటూ రాముడు చెబుతూ ఫలముల ఆవిగిస్తున్నాడు. అట్లు చెప్పుచు నినుచున్న రాముని అవలోకిస్తున్న శబరి సైరాంభోజములలో నవప్రచ్ఛలు నాట్యులు సలిపిచారు.

నిజముగా రాముని వాటిల రంగు వల్లక నినుచుంటు ఆమె కిరణ్ము ముగ్ధు బుట్టవలె అయినది.

స్నేహమి చేత, ఆశ్రమించి చిచ్చిగా స్వామివెళిగి చుటకు ఆమె యె డి పడైనది.

ప్రభువు వియోభిషి. కవలలను ప్రాణములు గూటిలో తనకు ఆమె తీవ్ర ప్రతాపశక్తివై ఎం జరిగే ప్రయములు ముక్తిచా నుట్ట ప్రయ త్నించినది.

శబరి స్వామికి ఒక వేదాంతిని. ఆమె మాటలు ధరించరాని విగృహవివ్యా ర్థములయి కనబడినవి. అందుకే ఆయన పరమోదార ఫలానుభూతివల్ల శ్రమలు బాసిపోయినవి. ఇట్లు విశేష దివ్యఫలానుభూతి ప్రభువును డి పొందినరామె.

ఫలములూ, ఫలప్రములూ వేళకు అందించే ఆశలేవి. చిన్నిగిపోయిన వస్త్రములను తామరసూచుదారముచే కట్టలేదు. అగ్ని మూతి పొగపోయిన నేత్రముల ధరించలేక ఉన్న నాతావరణమున "ఉత్తరాయణ రూప పర్యవసగామి" అయిన మతంగుడు శ్రీరామ తద్రులకు స్వాగతి వెలుపి రమ్మన్నాడని. నెను అగ్ని సంస్కారమున కనుమతి యివ్వాలిందిగా కోరుతుంటి రాముణ్ణి.

శబరికి రామునిపై, శబరిపై మతంగునికి, రామునికి శబరిపై ప్రేమలు వలువిధములు.

అదైవతమూర్తి అయిన రామమూర్తి. విరక్తియను సుందరత నాపా దించిన గడగట్టినమూర్తి శ్రీమతి శబరి. ఆ విరక్తి అనే అగ్నికి ఆమె ఇంధన మయి పోవాలి. అది స్వామి శబరి కిచ్చు మోక్షమునకు ఒక కళిక.

పుణ్యాశ్రమము కనగోరిన రామునికి, దిక్కులను చూపుతూ, చెట్లను ప్రదర్శిస్తూ "ఇహ ముని తపశ్శుభ్రమహిను సంకూత మాధురీ నిగూఢగర్భము" అని చూపిస్తుంది.

వెంటనే భుక్త్యందుచి జిహ్వాలో పలరిస్తుంది.

భక్తియను గనము భుక్త ఫలముతో పులరించినదేమి?

ఇలా భక్తి పరిపూర్ణ అవ్వవలసినదాకము గావించబడ్డ శబరి "నిష్పత్ర కుమ్మరవట్టికా రత్న నిష్ఠిత బాచు కలవభూచ" "అని కర్మాంత కేశ భవశిత ప్సప్తయ" "అనుకృత చూరక స్థూలాభర కవానంద హసిత కేళయ" నైన శ్రమ కి అగ్నిప్రవేశ మున్నది.

ప్రభుని అయిన రామునిము అనుభవించిన భావనామయమైనాను ఇదియిక్కడ పనిచేయు అనుభవము గన భావనామయము. గన భావమున అనుభవము పనిచేయుచున్నది. ఈ సాక్షుని ద్వాదశవలన తాను స్వర్గము పోవ నిర్ణయించుచున్నది.

శబరి శరణ్యములో ఉంటుంది. ఆకాశమునదూచిన శ్రమణి దేవతా మూర్తి. ఆ యోగీశ్వరుని, దేవగృహమున పరిధిలేదన్నట్లు భావించినది శ్రీరాముని అను.

దేవునిగా రామునిని గుర్తించుచున్నది. ఒకామి నీని. కేవలవక్త్ర ప్రసాదము. రామునిని శక్తియనునట్టివలె వేసితి. ఈమె విచ్చి శౌంధ కృణునని మిక్కిలిచిన వ్యక్తి.

ఈ సాక్షిని గుర్తించుము. ముగిసినట్టివలెన చూర్తి రాముమూర్తి. అక్కడలో శబరిలేరని నమ్మలేదు. కనుకనే ఒక దివ్యమాల్యానులేపనాది నవ మూర్తి రాముని గుర్తించున లేనిన వాత్సల్యక అభివ్యవహారమో? అవిష సుము విశ్వనాథ తననీకొని ఈ పాత్రను ముగిసిన సురుషుడేవాడు.

మీ కవయితునిగా శబరిని అంటే వ్రాయువలదనితో ఈ మహాకవిని అను రణ చేయవలసినదే!

ఇట్టి రామకథ వ్రాస్తున్న శ్రీ విశ్వనాథ కవిగాజగ్రుణను ఒక నవ చంద్ర మహారేఖ. ఇట్టి శబరిపాత్రను అగ్నిబలి సనుగ్రహీయముగా నిర్వహించిన కవి తాము మూర్తికి నమస్సుల కవిత్విస్తూ ముగిస్తున్నాను.

శేనలే వాటును, మేఘ నిర్జనలు పీఠెందుగ వికసన్యకా

నూనవ్యావృణి మాధువందమము చిందున్ ద్యోనదాంభోజం

శ్రీవ్యశ్యంబులు చూపు నీ కవిత నిండ్రీ!...

నీ వెవరవు ?

— శ్రీ సి. రామరాజు

హృదయదార్థి తరింగి మదిరించి ప్రేమబిరి
సేలలోచన యుగళ నిజ్జుండు లేజమై
నిగిడి ననుజూచెదవు సేవెవరివు ?
నింగిపై వ్యాపించువు సేవెవరివు ?

గగనసౌధ శిఖర నిగమాలయరంభమై
వాము దోరితలలో పరిగిరించి చిరిరిచి
నలదిల్లు మాత్రమున చిరచి చెప్పిడిదేని
నల్లరిముగా దెల్పు సేవెవరివు ?

నిద్రాపశితరాత్రి నిశ్చలముగినులది
తిలహాబమునెప్పి తలపరిమునెట్టి నను
పితృవీరయినదేని శీఘ్రముగ దోయెదవు
నిష్కాపముగిదెల్పు సేవెవరివు ?

పాలరాల పకలమైన పెన్నెలరాల
కాలచంద్రుల తాత్ప్రదంభితై జగిమేల
చాలగా నామనన నిందికిరిచెడిదేల
నిజరూపమునుదెల్పు సేవెవరదా ?

“ఖండితవల్లరి”

శ్రీ “లసూనా”

పశాల పసిలవాళంలో పరిత్ర రూపాల్లో తెల్లటి మబ్బుతునకలు వ్యాపించి ఉన్నాయి. క్రింద మోషిల్లుతున్న సీరిసాగరం తెల్లటి సురుగులు గ్రక్కుతోంది. అస్తమించడోపు అరుణ బింబంనుంచి పుడకీ పుచ్చుకున్న కెంజాయతో అకాశపు టండుల్లో అనంద దేవత ప్రకృతిని పరామర్శిస్తున్నది. ఒకవైపు మహాసాగరని మోషి, మరోవైపు మానసి సంవ్రపు మర్మిరవ్వని. సురుగులు క్రక్కురూపచ్చిన తుంగారు ఒడ్డువారి బల్లగా జాచుకుంటున్నట్లు. వారపు క్రమ తీరేందుకు, ఓచికి తేరి, సేచిరి, ప్రాదుపోతే దిప్పలపచ్చ ‘హ్యాల’ వచ్చి ఉరించలేక, చూరపువారు మెల్లగా వెళ్ళిపోతున్నారు. మితితప్పి మహాసాగరం చెరియరికట్ట దాటివచ్చినా వివిరియ రిక్షణ శ్రేణిలా మేమున్నామిలే అన్నట్లు ట్లా రైట్ల వాంతిలో తకతళలు విరికిమ్మూ ఓచిరొట్టు పొరుగునా పచ్చి రిచాల కాల్లు దాటుటరి వేచిఉన్నవి. జెయినారు, సుందలు, పేరుకెనగలు అమ్మేవాళ్ళ హతావుచి కంతులేదు. అవును మరి, తిరిగి అటు నిందురొజులు చాటిలేగదా అదివారిపు పున్వర్జనం. వారిచి తీరింలో జన సందోహం, వారికింత లక్ష్మీప్రసన్నం

పేరుకెనగ గింజలు ఒక్కబొక్కిటిగా నములుతూ నమువ్రపు కెరిటాంకు కొంతెం చూరంలోఉన్న బోటు నానుహూర్పున్నాడు అనందరావు. చుక్కాని. తెరిచావలతో పాగుమర్యంలో నైర్వరపహించి చేసే బోటు శోధ ఎక్కడ, అరిరి తాకికి ఒడ్డుకు నెట్టిచి, ఇసుకలో ఒక్కుమంటూ ఒంటరిగా ఉన్న తిబోటు తక్కి శోధి ? తెలి సంస్కారంలేని ఉంగరాలజట్టు, కొద్దిగా పెరిగిన గడ్డం, మాసిన లాట్రి, వైజామా, మొత్తంమీది నాగరికుల దృష్టిలో అనందరావు వారం ‘అదోలా’ ఉంది. పేరులోనే ‘అనందం’. మనిషి రూపంలోమాత్రం మృగ్యమని చెప్పొచ్చు. అలా పేరుకెనగలు నములుతూనే, అల్లంత చూరంలో కెరిటాంకో బాటు ముందుకు వెనక్కు చెంగు చెంగుని పరుగిడుతున్న పాపను చూస్తున్నాడు. తడిసిన గొను పిండుకొంటూ తరుము కొస్తున్న పెద్ద అరిను చూడలేదు తాబోలు ఒడ్డుచేరుతూ విధుడుకుపడిన అరితోబాటు పడి దొడ్లుతున్న పాపను, ఒక్క వరు గునవెక్కి బయటకు లాక్కొచ్చి బోటువక్కన కూచోబెట్టాడు. తడిసిన తలమీది

ఇసుకను చొక్కాతో తుడుస్తూ, తడిగోను పిండుతూ, తత్తరపాటున 'అమ్మా' అంటూ ఏడుస్తున్న పాపను ఓదారుస్తున్నారు. జంపాంజాట్లు, సిల్కాగోను, మోళ్ళో నన్నరాళ్ళ నెక్లెస్, వసికీ చాయన ముద్దులు మూటగడుతున్నది మూడేండ్ల పాప. అనందుని వేరుశనగం ఫంహారంతో కొంచెం ఊరకిల్లింది. అదిజాత్యం. అంత స్థులు ఎరుగని ఆ అమాయకపు హృదయానికి అనందునిచేతి వేరుశనగలు వెగటు కలిగించలేదు. 'అమ్మ నాన్న ఎక్కడరల్లీ' అంటే అటుచెప్పి చేయి చూపించడం మినహా మరి సమాధానం చెప్పదు. కొంచెం సేపటికీ నవనాగరికత ఉద్దివదుతూన్న దుస్తుల్లో 'అనీ, అనీ' అని పిలుస్తూ పాపను చేరించి తడవుగా ఒంటి మీది వస్తువులు తడిమిచూచి, పాపచేతిలో ఇంకా మిగిలిన నాలుగు వేరుశనగ గింజలను లాగి పాపవేసి, అనందరావువంక ఎగదిగా చూసి, 'స్కాండ్రల్స్, ఎంతకయినా తగుదును. అయినా : అనీ నానాటికి రాలుగాయి అప్పతోంది మరీ' అన్నా దా నవనాగరికుడు భావంతో. ఎత్తుకుంటే బట్టల మడతలు నలుగురాయని గాబోయి పాపను చెరొక చెయ్యి పుచ్చుకుని మరొకచూ అనందరావువంక చురచుర జూసి, చరచరా సాగిపోయారు. వెనుచూస్తూ పాపచూపాన్ని కంటికి కనిపించి సంతకూరం చూస్తూ చూపిన్నాడు అనందరావు. తనదూపం ఒక్కమాట చూపి కున్నాడు. తనలో ఒక్కమాట చిరునవ్వు నవ్వుకున్నాడు. భూతిగా ఆస్తమించిన రవిచింబంతోపాటు అదీ ఆస్తమించింది. ముఖిణంలో ముఖాన ఏదాచిరేఖలు ము కున్నాయి. 'ప్రమా. అపనించదు, అపమానం, దరిద్రదేవత కంగరక్షకులు గాబోయి. మాడిక్యంలాంటి మనస్సును అస్తివంజరాలన్నిటితో దాచావు కాని ఉండవలసినదోట అందరికీ ఎందుకుంచలేదోయి : ' అనుకున్నాడు ఒక్క విట్టాడ్సు చిడుస్తూ. మోకాళ్ళు రెండు దగ్గరగాజేర్చి వొంచినతం అనించి, అదో ముఖంగా ఆలోచిస్తున్నాడు అనందరావు. దావుకు వస్తున్న ప్రతి అం 'స్కాండ్రల్స్, ఎంతకయినా తగుదును' అన్న చర్చని నాకని చెప్పల్లో వేయి శంఖాలలో పూరించి తిరిగి పోతోంది. అతని తం తిరిగిపోయింది. కళ్ళు ఓకట్లు కమ్ముతున్నవి. తలపత్తి సుదుగులు క్రక్కుతున్న సముద్రంవైపు చూచాడు. రేస్తూన్న ప్రతి అం అతని నాహ్వనించింది. లేచి నీళ్ళవైపు సాగాడు. సముద్రపు అవలి అంచున రెండుమూడు దారలి ఎత్తున మిలమిలా మెరుస్తున్న పెద్ద నక్షత్రం అగవోయి అన్న ద్లిపిపించింది. తిరిగి ఇసుకలో కూరిబడ్డాడు. మరల కళ్ళకు దీకట్లు కమ్ముకున్నాయి. నల్లటి తెరమీద తెల్లటి రూపాలు పొడగట్టినవి.

యుద్ధం పుణ్యమా అని మైత్రా గనుంమీద అధికలాభా లాభించిన రత్నం కంపెనీ యజమాని రావుబహదూర్ వెంకటరత్నంగారిది ఒక మోస్త్రప బంగళా. రంగురంగుల పూలచెట్లతో, విశాలమైన ఆవరణలో, గేటుపెద్ద ఒక పెంపుడు కుక్కతో, రంగు అద్దాల కిటికీలతో రామజీయకంగా ఉంది. యుద్ధంకు రిచ్చిన యాలై వేల చెక్కు సంపాదించి తెచ్చిన సరంజామాలో గజర్నరుతోటి కరచాలనం ఒకటి, రావుబహదూర్ గిరి రెండోది. రావుబహదూర్ ఓరుడు రాకముందే, స్వాస్థి తంతో శ్రమపడి కిట్టించుకున్న ఆ బంగళా, తరువాత ఆయనకు ప్రాప్తించిన హోదాకు చాదాపు తీసిపట్టుగానే ఉంది. అయినా భార్యసలహామీద, దానికే కొన్ని మార్పులుచేసి ఆత్మతృప్తి జెందాడు. ఆదే ఆవరణలో నాలుగయిదు చిన్నదాదాలు, కంపెనీలో పనిచేసే ముఖ్యోద్యోగులకోసం కట్టించాడు. అదాదాల పక్కనే ఒక కారుషెడ్డు. దానిప్రక్కనే తోటకాపరి చిన్న కుటీరం ఉన్నాయి. బంగళా కో నూరు గజాలదూరంలో ఉన్న మొదటి దాదాలో, ముపై సంవత్సరాలక్రితం ఆనందరావు జన్మించాడు. యజమాని వెంకటరత్నంగారి ముఖ్యగుమాస్తాల్లో అతి ముఖ్యుడుగా ఆనందరావు తండ్రి ప్రభాకరం పేరుబడ్డాడు. చాదాపు అంతరంగిక సలహాచాడుగా ఎల్లవేళలా యజమానిని నీడలా అనుసరిస్తూ రోజంతా బంగళా లోని అపిసులోనే ఉంటూండేవాడు. ఆనందరావు పుట్టిన మూడేండ్లకి రావుబహదూర్ గారికి లేకలేక ఒక్కగానొక్క హాకురు శాంత జన్మించింది. తప్పటమగులు వేసేనాటినుంచి, ప్రాయం వచ్చేవరకు ఆనంద్, శాంతలు అద్దం, నీడల్లా చరించారు. బంగళాలో బొమ్మలపెళ్ళిళ్ళు ఆటలనుంచి, యోవ్వనోదయంతో, సిగ్గులు చిందులు త్రొక్కుతూ, చూపుల్లో శృంగారం తొలకరించువరకు ఎవరి ఆదంక ములులేక రోజూలు జరిగిపోయాయి. పుట్టింది వీరకుటుంబంలోనయినా, శాంత సందిట పెద్దవాళ్ళ యిళ్ళలోని మర్యాదలన్నీ కొద్దోగోపో ఆనందరావు అవగాహన చేసుకున్నాడు. ఊళ్ళో హైస్కూల్లో ఆనంద్ స్కూలుసైనలు. శాంత అయిదోపాఠం పూర్తి జేళాడు. కాలేజీలు తెలిచేరోజులు సమీపిస్తున్నందున, ప్రభాకరం యజమాని సహాయంకోసం మాటపొంది కుమారుని పట్టుపు చదువు గురించి కలలుగంటూ పన్నాహాలు చేసుకుంటున్నాడు. ప్రాయం వచ్చినా అల్లారుముద్దగ పెరుగుతున్న దవటాన తల్లిదండ్రుల అజమాయిషీ అంతగా లేనందున, శాంతకు యువకుడయిన ఆనంద్ తో చనువుగా మనులుకునేందు కేలాంటి అభ్యంతరాలు కలుగలేదు. ఊహ తెలిసినప్పటినుంచి ఒకచోట తిన్నారు, ఒకచోట ఆడుకున్నారు పాడుకున్నారు. తనువులతోదాటు, హృదయంతలు కాలానుగుణ్యంగా పెరుగు

తున్నది. దాగుదుమాతల్లో, జంట ఉయ్యాలలో ఒక్క కౌగిల్లో మరొకరు పర
వళ్ళు త్రొక్కి కేసితాయి కొట్టినరోజులుపోయి, యవ్వనవసంతంతో, హృదయ
లతలు సిగ్గు మొగ్గులు తొడిగి, శృంగారచేష్టల బంగారు పూలు పూస్తున్న రోజులు.
ఒక చూపు, ఒక ప్రియి, ఒక స్వర్ణ-ప్రతి ఒక్క కదలికలో ఒక సూతనానుభూతి
అనందం తొంగి చూస్తున్నది. కాలమనేగాలికి ఎదుగుతూ ఊగుతున్న రెండు
జాతివలయ, యౌవన భావోద్రేకపు పెనుగాలికి ఎటు వారిపోతాయో ఎటుచెప్ప
గలరు; అశనిపాతంవలె అద్భుతోదయ వెలిసి ఆ జీవ లతలను హతమారుస్తాయో;
తీవలయముకొని పుష్పించి ఫలించులాగున అనందవాహ్నిలు ఆపివేసిస్తాయో : ..

పట్నం ప్రయాణం రెండురోజులందనంగా ఒక సాయంత్రం మామూలుగా
పికాబుగా అనంద కాంతోవాటు గనులవైపు బయలుదేరాడు. ఒకవైపు పంట
కాయపి, మరోవైపు మనిషిఎత్తున పెరిగి జమ్మంటూన్న సరిహద్దులగుండా మూడు
వాయగు చల్లంగులు నడిచిసగాని మైతాగనులు చేరుకు. పచ్చగడ్డి ముప్పైన పాపిలలా
ఉన్న కాలిబాటన, హునిరాగంతో అనందరావు మెల్లిగా కాంత సనుసరిస్తూ నడు
స్తున్నాడు. గాలికి ఊగుతున్న సరిహద్దుల సంగీతం వింటూ, కాయపిక్కమీద మెరు
స్తున్న పసిడి ముద్దుని బంగారు కిరణాలను పరివేశంతో పరిశీలిస్తూ కాంత సాగి
పోతున్నది. రెండుగుల చూరింలో చిన్ని దుబ్బుల ముప్పెనుండి జరజరా కాయపి
వైపు జరిగిపోతున్న పామును చూచి, కెప్పుని కేకచేసి తిప్పుకోబోయి తూరివడ
బోతున్న కాంతను, అనందరావు అత్రంతో చేతుల్లో పొదివిపట్టుకున్నాడు. కాని
ఆ అదరుకు, దాద్రప్రక్కనే ఇబ్బురూ పచ్చికలో కూరిందాడు. 'కాంత, కాంత'
అంటూ నుదిటిమీద, కణతలమీద, మెల్లిగా దుద్దినమీదట, ఒకటి రెండు నిమిషా
లకు కాంత కళ్లు తెరిచి చూచింది. 'సిక్కుపాముకే ఇలా రయవకిలే ఎలా కాంతా'
అంటూ చెంపను మెల్లిగా నిమిరుతున్న అనందరావు ఒక్కో అలానే ఉండి అతని
కళ్ళలోకి చూస్తోంది కాంత. ఉప్పెన తప్పిపోయిందిగాని, మరో సూతనోద్వేగం
వరసరాల విద్యుత్తులా ప్రవహించినట్లయింది. చిరు చెమటలు పట్టిన కాంత
సర్వాంగాయ చల్లచి గాలికి దుల్లుచున్నాయి. ఉత్తేజంతో ఉడుకెత్తిన ఆమె హృద
యంలో ఏవో ఉద్రేక భావాలు ఊగిపోయినవి. రెండు చేతులతో అనందుని
ముఖం దగ్గరపాతీసుకుంది. అర్థ విమిలత నేత్రాలతో, అనంద తన్నయత్వంలో
ఆమె అదరాల పులకరించాయి. ఆమె తలలోని సంపెంగపూలు గుప్పున వెదజల్లిన
పరిమళంతో అనందరావు మెదడు మత్తైక్కి పోయింది, అంతకాంతరాలలేని
అనందమయ జగత్తులో ఆ అమరాగమూడు లాదరికి జేరారు. పరివరాలు, పరివ

యారు, భావనలు, ప్రోదిచేసిన ప్రణయలత వారి హృదయాల నలా దరిజేర్చింది. అపురూపంగా ఎదిగిన భాగ్యవంతులవద్ద, ఆధువుగోరి మరో అయ్యపంచన జేరిన అభాగ్యుని దాహపల్లరిలో పొంగిపోవుటయూ! స్వప్నవీక్షణల్లో స్వైర విహారం జేసింది కాంత ...నదులూ, సంధ్రాలు, కొండలు, కోనలు, ఖండాలు, దాటిపోతూ, యుంధూమారుతాన్ని సహితం ఓచ్చుకు పోయే జెబ్ ప్రాపెండ్లలా ఆమె భావ ప్రవంతి పరుగులు తీసింది.

మైతా వ్యాపారంలో ఆనుపానులు తెలుసుకునేందుకుగాను అమెరికా యూనివర్సిటీకి చెందిన అనందరావు పట్నంలో నాన్నగారి బంగళాలో మరొక వేళాడు, ఓకాంమైన పామియానాలో వేడుకల మచ్చ తమ వివాహం అతి వైభవోపేతంగా జరిగిపోయింది. పనుల ఓత్తికివల్ల నాన్నగారు పట్నం వకరి వెళ్ళారు. హనీమూన్ రోజులు అనందంకోగూడుతున్నారు. ప్రకృతి సౌందర్యం జాబ్రుకుంటూ ఎన్ని గంటలు ఓదిలో ఏకాంతంగా వెళ్ళుతున్నారో ..అలలో పంపులూరాయి. ఆకాశంలో అనురాగం వెల్లడిసింది. ఆ అనందమయ జగత్తు అమరానుహితాలు: అజరామరమైన ప్రేమ ఆదార స్వర్గలోకం—ఆమె మనో దర్శనంలో భావవిహంగాలు పరుగులెత్తాయి .అనంతాకాశంలోకి తేలిపోయి సోరిపోయాయి. అనందరావు చేతుల్లోనుండి ఆ దివ్యానుహితంవెళ్ళింది. దివినుండి ఓదిమీది దిగివచ్చిన దివ్యనుందిరిలా కాంత మెల్లిమెల్లిగా తేరుకున్నది. దాగా ఓదికిపద్మమంది. ప్రకాంత ప్రకృతిని ఓచ్చుకుంటూ సరిపెచ్చెల్లి సంగీతం. పంట కాలవ నీటి తరంగాలు ప్రస్ఫుటంగా వినిపిస్తున్నాయి. సిగ్గుతో చిన్నాని పాపలా ముకుళించింది కాంత హృదయం. 'పొత్తుపోయింది వెదచాంలే, కాంత' అన్నాడు అనందరావు. బంగళాలోపలి గేటువద్ద కాపున్న సీమకుక్కు ఎదురుచూస్తుట్లుగా 'బొంబాయి' మన్నుచి. అనందరావు హస్తం మూచించి అది తిరుగున్నది.

అనందరావు పట్నం చదువుకు ప్రయాణమైనాడు. పెల్లె, బెట్టింగులు బండ్లలో వేసి ప్రభాకరం కుమారుని తీసికొని యజమాని లోక్సులందెందుకై బంగళాకు వెళ్ళారు. కాంతకు, అడత తల్లిగారికి చెప్పి వచ్చేందుకై అనంద్ పేదమీదకువెళ్ళారు. తెల్లటి జాకెట్ ఓది, రోజాజాకెట్ ఓదిచి, వాలుజడలో సన్నజాజులు తురుము తుది, నిలుపుటట్లంముందు నొనట కుంకుమ దిద్దుకుంటున్నది కాంత. అనంద్ అవిడ గదివద్దకు వచ్చేసరికి ముగ్ధమోహన సౌందర్యమూర్తిని, మూర్తితనించిన కాంతమూ రిని తననుంచి దూరం చేసింది తన చదువు. కాన తన బతుకు

దెరువుకోసం వదువుకు వెళ్ళకతప్ప దమకున్నాడు అనందరావు. మనసులో రేగుతున్న మహా సంక్షోభాన్ని తమాయించుకుంటూ 'శాంతా, మరినేను వెళ్ళిస్తా మరిచిపోవుగదా ?' అన్నాడు. కళ్ళనీళ్ళు నింపుకుంటూ 'అనందంలేని శాంతతీవికం అనంభవిమని ఎన్నిమాట్లు నానోట చెప్పించానని' అంది శాంత రుద్రకంఠంతో. పాలబుగ్గం పసిపాపం చేతుల్లా ఉన్న శాంత చేతిని అందుకుని ముద్దితుకుని, ఒక్కసారి నిట్టూర్చి ఎస్తానంటూ అసంపా వెళ్ళి దంకిలో చూపున్నాడు. దంకి కదలిపోతున్నది. మేడమీద ఎరండానుంది కనులకు చూడగల శక్తి ఉన్నంత వరకు చూచింది శాంత. ఉప్పొంగి ఉరిలు వేస్తున్న ఉచ్చేగాన్ని అపుకోలేక ఒక్క దిగిని గదిచేరి తలగదాలో ముఖం దాచింది. ఊహ తెలిసిననాటినుండి ఒక్కక్షణం ఎడదాటులేక గడిచిన జీవితాల కీ తార్కారికపు ఎడదాటు సహితం ఓర్పుకోగల శక్తి ఎక్కడుంటుంది ? పీర్లంతటి సంతాపమున సన్నివేశం మరొకటి ఉండవలసి రోయిలనుండి పాటను. మేఘంనుండి నీటిని. పూలనుండి రేకులను వేరుజేస్తే వాటి బ్రతుకుల్లో మాయల్ని మరెక్కడ ?

గతుకుం దాటల్లో పతి క్రమం తప్పక కాలవక్రం చొర్లిపోయింది. ఇంటిరు పరీక్షను వ్రాసి తెలపుల్లో ఇంటికి బయలుదేరాడు అనందరావు. గారివాసకు నైయ మార్గం గండ్లపటి ఒకరోజు ప్రయాణం ఆలస్యమయింది. కొద్దిరోజుల తర్వాత ప్రకటింపబడ్డ ఫలితాల్లో పట్టాభిషేకం నెగ్గాడు అనందరావు. తండ్రి ప్రధాకరం సంతోషం మిన్నుముట్టింది. యజమాని వెంకటరత్నంగానీ కుమారుని చమపు పాగింపుకై ప్రస్తావన జేశాడు. చూద్దారే అన్న సమాధానంతో తృప్తిపడింది పితృహృదయం. కుమారుని భవిష్యత్తును గురించి ఏమేమో కలలు గన్నాడు. కాని కటికదైవం ఓర్పుకోలేకపోయాడు. గదిలో అరాంకాఉంచిన ఆకిరీతి చిరిగిపడి అనుపులు దాసిన పదిమంది జనంతోదాటు ప్రధాకరం పుణ్యపరం జేరాడు. అంత టితో అనందరావు కుటుంబపు ఆద్యస్థాని కమల రేవృద్ధాయి. కుటుంబధారం ఆతని నెత్తిమీద పడింది. ఇక సరస్వతీదేవి పాశ్చాత్యులం చూడమయింది. తండ్రి స్థానంలో తను నింబడక తప్పిందిగాడు. అశయ అడుగంటి అనందం అస్తమించిన బ్రతుకుతో రోజులు చొర్లిస్తున్నాడు.

హైకోర్టు పనిమీద పట్నం వెళ్ళి తిరిగివస్తూ, చిన్ననాటి స్నేహితుడు. హైకోర్టు అధ్యక్షుడు అయిన వెంకట్రామయ్యగారితో. తన కుమార్తె వివాహం గురించి ప్రస్తావించి వచ్చాడు వెంకటరత్నంగాడు. వరుడు కృష్ణారావు పద్మయ్యపు

కళాశాలలో పైకాలజీ లెక్చరర్, సరళహృదయుడు, అని వివరాలు యావత్తు చెప్పి కుమార్తె శాంత మనసు తెలుసుకొమ్మని భార్యమీద భారం వేశాడు రావుబహదూర్ వెంకటరత్నం. తొమ్మిదిమాసాలు మోసి, కని పెంచిన తల్లితో దాసరికం లేకుండా తన మనోబీష్టం పెల్లకించింది శాంత. రావుబహదూర్ సరిమణి మనస్సు చివుక్కు మన్నది. ఇంతలోనే తల్లి హృదయం కానున్నానని ముందుకు వచ్చింది. ఒక్క చోట పుట్టి, పెరిగి, అడిన ఆ చిలుకగోరింకం జీవిత దృశ్యాలు ఆ తల్లి కళ్ళలో మెదిలాయి. ఆ మాతృ హృదయానికి మరి అడ్డుచెప్పే శక్తి లేకపోయింది. హోదా, అంతస్తులు ఓటిపోయాం అన్నవి. నమయం వచ్చినప్పుడు తండ్రికి చెప్పవలసిన సమాచార పాతం దగ్గర ఉంచుకుంది శాంత. శాంత మనస్సులోని భావం తెలుసుకున్న రావుబహదూర్ రెండుమూడురోజులు దీర్ఘంగా ఆలోచించాడు. సామదానరేచాంతోనే సర్వం చక్కచెట్టవచ్చులే అని అంచనా వేసుకున్నాడు. గమల్లో పని తనిఖీకని అనందరావుని వెంటచెట్టుకుని ఒకనాడు బయలుదేరాడు. దారిలో "అనంద్, అమ్మాయికి పట్నంలో మంచి సంబంధం చూచి వచ్చానోయ్. ఎదురు నా స్నేహితుని కొడుకే. కాలేజీ లెక్చరర్" అని అంటూ అతని ముఖం కవళించి మూడే చూడనట్లు పరికిరిస్తున్నాడు. కాళ్ళక్రిందనున్న భూమి బ్రద్దలై ఒక్కమారుగా అవోలోకాల్లోకి కూలిపోయినంత పని అయింది అనందరావు పరిస్థితి. ఎదుట యజమాని నోటినుండి వెలువడ్డ ఆ లావాలంటి వార్తతో అతని హృదయపుటాలు కారిపోయాయి. రక్తం నల్లగా గర్భ కట్టుకుపోయింది. కొంత పేవటి పెరికు నర్వేండ్రియాలు పనిచేయటం మానుకున్నాయి. అయినా మెల్లిగా తనను తాను సందాళించుకుని, "శాంత ఆధిప్తాయ మేమిదో తెలియచ్చుకుండు" అని ఎదురుద్రక్కు వేశాడు. "దాని ముఖం, దాని బాగోగులు, నాకంటే దాని కెక్కువ తెలుసంటావా" అన్నాడు వెంకటరత్నం. ఇరువురూ ఇక ఆ విషయం గురించి మరి మాట్లాడలేదు. అనందరావు ముఖం తంగిమలు యజమాని గమనించాడు. యజమాని మనోభావాలు అనంద్ గుర్తించాడు. గమలవద్ద పని ముగించుకుని బంగళాకు తేరాడు.

అనాటి రాత్రి ఆరుబయట వెన్నెలలో చందమామను చూస్తూ పడుకున్నాడు అనందరావు. అతని మనస్వర పథంలో ఆలోచనలు గుర్రాల్లా పరుగెడుతున్నాయి. శాంత ఇంతలోకే తనను మరిచిపోయిందా? లేక తండ్రి బంధవంశం మీద తప్పని వరి అయి ఉండుకుందా? ఏమో అందారాణి, అగర్బ శ్రీమంతురాలు; చంపల చిత్తులు ప్రేమ, వారి హృదయ కావ్యానికి నాటికేపాకం గదా. చ, చ, తనశాంత

నలా అనుమానిస్తే తనకు నరకం తప్పదు. మరి, యజమాని పూనికతో బలవం తప్ప మామస్నానమా : కావచ్చు, చనం, అదికారం, అహంకారం - మాంకరించి నపుడు మానవత్వంలో మార్పిడికానికీ స్థానమెక్కడ. అధికారం చేయించలేని పనులేమున్నాయి: గుండెగుండెకూ మధ్య అగాధాన్ని సృష్టిస్తుంది. మనిషిని, మనిషిని నక్షత్రాన్ని, నక్షత్రాన్ని వేరుచేస్తుంది. ఇప్పుడు అది రేఖల్ని వేరు చేస్తుంది. వాటి అంతిమ ఫలితాలతో దానికి పనిలేదు. అయినా కాలం నడిగి అన్ని విషయాలు తెలుసుకునేలోగా తన కెందుకీ ఆశ్రయ, అనుబంధా మరుగుతున్న హడయాన్ని దిండుకు బాతుకున్నాడు

వాహినిని పనిమీద వెంటబురింపగాయ వైకాగ్ వెళ్ళాడు. సాయంత్రం వేళ వెనుకవైపుతోటలో తాపచెట్టక్రింద రెండు పిచ్చుకల సరాగాలు తిరిగిస్తూ కూర్చుంది కాంత. ఇంతలోకి మరో మగపిచ్చుక వచ్చింది. మొదటిది దానిని తడుముకుంటూ, రెండూ ఒకవైపు పగిలి పోయాయి. ఒక పిచ్చుక అలానే, కిద కిదలాకూడా నేలను ముక్కుతో పొడుస్తూ, రెండున పగిలి తిరిగి నేలమీద వ్రాలు తోంది. అప్పుడు గదికి కాళించేసి అనుందిరాపు అలా చల్ల గాలికి తోటవైపు వెళ్ళి, అక్కడ కూర్చున్న కాంతను చూచాడు. "కాంతా, ఏమిటో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తూ కూర్చున్నావు. రాబోయే ఉపశాలాన్ని, రాబోయే పట్టణాన్ని గురించి" అంటూ తనూ కూర్చుంటూ, "మనాన్నగారు తన స్నేహితుడి కుమారుడికి, కూతురినే దానం చేస్తుండగా, నీ చిన్ననాటి స్నేహితుడి చెవిలో అటువలెనే చేసేపాటి చయ మీ లేదా" అన్నాడు అనందిరాపు. "నీ శ్లేషాలూ నాలు తెలియవు బాబూ. చంపక అడవిలో చెప్పాడు" అంది కాంత. "ఇంకా శ్లేషంలేదు, అర్థంలేదు. అన్నీ అయిపోయాయి. శ్రీకృష్ణరావుగారి పత్ని వైనకయినా సత్కిగా పేరు మార్చడం మాత్రం మరిచిపోకు" అన్నాడు తిరిగి అనంద్. అతివిమాదంవరకీ కాంత కళ్ళం కాలేదు. గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి ఆకిగి అసలు విషయాలు తెలుసుకున్నమీదట కాంత తోకత్రొక్కిన త్రాచిలా లేచింది. తల్లితో తన మనస్సు చిప్పిచెప్పిన వివరి మంతా ఏకీభవించి పుట్టింది. అనందరావుకంతా అర్థమయింది. రావుబహుమాన్ గారి వదరంగపురెత్తు. కావీపం చేయగలడు? దారిద్ర్యాన్ని లేచి తమ బ్రతుకు రాయన చేతిలో వదరంగపురెత్తు. ఆయన ఉందినగళ్ళు దాటడాని కాపూరించేడు. ఇక పాపం కాంతమటుకేం చేయగలడు? తమపాలిట విడిదిలికం అంతవరకే గాలోంసు కున్నాడు. కళ్ళం ఒడులుచేసిన గుర్రంలా పరుగిడుతోంది కాంతమనస్సు. కుల గౌరవం ప్రతిష్ఠ లను కొందర్లతో, కన్న కూర్మి అయిన లేక కంఠం నుదు

ప్రయత్నించే తండ్రి కేమని చెప్పగలడు ? ఆయన స్వభావం బాగా తెలుసు. పట్టుదలకోసం రక్తనంబంధాలనుగూడ లెక్కచేయని పరిస్థితులెన్నిటిలో విన్నది. ఈ ప్రపంచంలో ఆయన దృష్టిలో జీవితపరమావధియ పదిమందిలో గౌరవం, ప్రతిష్ఠ, హోదా. అలా ఆనుకున్నా, ఏనాడో తనసర్వస్వం అర్పించుకున్న ఆనంద్ ను తను వివాహమాడితే ఎచ్చే గౌరవిలోప మేమిటో అమెకు తెలియడం లేదు. నిజమే. ఆనంద్ తమ అంత భాగ్యవంతుడు కానిపోవచ్చు. కాని భార్యకింత కఠోగంజో తనతోపాటు పడవేసే శ్రీలేదా ? తండ్రి కోపగించుకున్న కాబడంగా కట్టుబట్టలతో బయటకు వచ్చినప్పుడు ఆయన రావూదబోమూర్ వెంకటరత్నంగాడు గాక. ఒట్టి వెంకటరత్నమేనే. ఏదో ఏగవంతుడు చల్లగా చూడబట్టి పదిహేను సంపాదించుకున్నంతమాత్రాన, మానసిక్యాన్నే మరిచిపోతే ఏలా ? సంతానింపించ అనురాగం పేరుతో, వాళ్ళ సర్వనాశానికి కాబడ చూతుంటే తల్లిదండ్రుల నేమనాలి ? ప్రేమ పేరున చలామణి అయ్యే అతిరాచదాహం రాక్షసత్వం గాక మరేమిటి ఇది ? అడిగి ఉండే ఆ అతిరాచ దాహానికి, అంగణం ఆర్తబలం తోడయితే. ఇక మానవత్వంలో కాబడ్డానికి కావెక్కడ ? రిక్తవానికి చోడెక్కడ ? అలాంటి పాపాల ప్రవృత్తులదావలకు లోనై ఎన్ని ప్రాణాలు ప్రాణంబందో నిక్కమా అలమటిస్తూ బాయోగిరా : హృదయాంబోని నిశీచవ్యాయలకు, బాహ్యప్రకృతిలోని నిశీచవ్యాయల తోడిపగా ఇబ్బలు లేని బంగళానైపు వెడ్లలు.

వివాహ ప్రయత్నాలకు నాందిగా ప్రెస్ వానిని పిలిపించి అధిలేఖం కితైను వివరిస్తున్నాడు వెంకటరత్నంగా కొరినాడు. ఆనందిరావు బయట అపీను గదిలో లెక్క రాస్తున్నాడు. ఆపేసన, ఆనహారం, ఆపమానం ముప్పిరిగొన్న ముఖంతో కాంత చివరలా మేడమీటిమంచి దిగివచ్చి ముక్తనిగగా, "నాన్నా, ఈ వివాహం నా కిష్టంలేదు" అన్నది. "కిష్టం లెండినీ నేను. కష్టనిష్టా లెమిగని ప్రాయంలో నువ్వు నాకు చెప్పేదేమిటిలే" అన్న నిష్కర్షంతో ప్రెస్ వానితో పనివిషయం గురించి మాట్లాడుతూనే ఉన్నాడు. "మితోనే చెప్తా. నా కంఠంలో ఊపిరి ఉండగా ఈ వివాహం కొప్పుకోను" అంది కాంత ఉద్రోషం ఉట్టిపడుతున్న కింత స్వనింతో. "కాంతా, ఏచ్చి ఆపేకాంతం లోనయి, సూరేళ్ల బ్రతుకు పాడుచేసుకునేందు కేతండ్రి సహించగలడు ? నీ మంచి చెడుగు లాలోచించేపాటి తెలివితేటలు నాకు లేవంటావా : మనస్సును వృథాగా పాడుచేసుకోకు. కృష్ణారావయినా అందగాడు, రసవంతుడు, బుద్ధిమంతుడు, అన్నిటికంటె మన హోదాకు తగ్గ కుటుంబంలో జన్మించాడు. ఇంకేంకావాలి కాంతా" అన్నా ధతను. "అవన్నీ కాదనటం లేదుగా. మనస్సును

ఏనాదో మరొకరికి అంకితం జేసుకున్నాను. ఆ వ్యక్తిలోని ఏ గుణం నన్ను ఆకర్షించిందో తెలియదు. హృదయంలేని, ఈ శవ సమానమైన శరీరంమీద కన్నుండుకు మీ కదికారమున్నా. కనికరించి పదిలేయమని వేడుకుంటున్నాను అంది శాంత, కళ్లలో నీళ్లు గిరున తిరుగుతుండగా. “పిల్లి పిల్ల, ఇప్పుడు చేనే జెప్పినా నీకు తెలియదమ్మా. ఒక్కగా నొక్క చూతురు వైనందుకు ఒంటరిపాడి భరించలేవనే భావంతో, చిన్నతనంలో ఆ దౌర్భాగ్యంతో తిరగనిచ్చినంత మాత్రాన, జీవితంలో ఒక గౌరవ స్థాయిలో బ్రతకాల్సిన నిన్నా దికారికి ఇవ్వడానికి, నా ప్రాణం పోయినా ఒప్పుకోననుకో. ఆ, ఏమిటో వెర్రి. మనస్సులు అంతాలు చెయ్యడం. అవేం కావ్వాలా, గ్రంథాలా?” అన్నాడు రావుబహదూర్ అతేలికగా. తండ్రి కూతుళ్ల సంభాషణ వింటూ, పని ప్రక్కకు బెట్టిన ఆనందరావు మనస్సులో అనుకున్నాడు.... “ఎక్కసంగానైనా నిక్కం పలికాడు వెంకటరత్నం గారు. మనస్సు: నిజమే అది కావ్యంగాదు. గ్రంథం కాదు, పురాణం కాదు గిరాణం కాదు. వర్ణనాతీతమైన పరమాత్ముని సృష్టిలో పవిత్రమైన ప్రథమాంగం ఒకరికి లొంగదు, అందరినీ ఆకిస్తుంది. ఏ శ్మశాన, ఏం జూచుకుని, ఎటువైపు పోతుందో ఎవరికీ తెలియదు. నవరసాలు నాట్యంచేసే నవరత్నం చిత్ర వేదిక అది అపూర్వలను అనాకారుల కందిస్తుంది. కటిక కసాయి హృదయాలకు కారుణ్య మూర్తులను కన్యాదానం చేస్తుంది. మేడలు మిడతలు దాటించి పాడుబద్ధ కుటీరాలక పరుగు రెత్తిస్తుంది. గుడిసెలలోని వారిని గద్దెల మీదకు జేరుస్తుంది. ఈ భౌతిక శరీరాల్లో భద్రంగా దాక్కున్నా. పరమయోగులను సైతం పది చెరువుల నీళ్లు త్రాగించే పర్వ శక్తియుతమైన సమ్యగ్జ్యోతి. నిజమే, అదేం తాళపత్రాల మీది గ్రంథం కాదు, కాగితాల మీది కావ్యంగాదు. ఆశించకపోయినా అనుపమ సత్యం వచ్చిందా” డనుకున్నాడు. ఇక ప్రయోజనం లేదనుకున్న శాంత దిక్కు మొహంతో వెక్కిళ్ళుపెడుతూ ఒక్క పరుగున గదిలోచేరి దిండులో తలదూర్చి వాపోయింది. ఆనందరావు కేవిధంగాను కలుగజేసుకునేందు కాస్కారం లేకపోయింది. రావు బహదూర్ గారన్నట్లు, బ్రతుకు కోసం పెద్దల పంచన పనిపాటలు చేసుకునే ఒక దికారి. హృదయం ఉండగూడని ఒక వ్యధిత జీవి. కనికారం, కారుణ్యాలకు నోచుకోని ఒక కష్టజీవి. ఆతని అనురాగాల కవదు లతనే ఏర్పరచుకోవాలి. ఒక విబూర్ముతో నిరాశను హృదయాగాఢంలోకి నెట్టివేసుకున్నాడు.....

కష్టసారావుతో శాంత వివాహం అయిదురోజు లతివైభవంగా జరిపించి, రావుబహదూర్ గుండెలమీదినుంచి పెద్ద భారం తొలగించుకున్నాడు. ఆనంద

విహీనయైన శాంత శరీరాన్ని కృష్ణారావుకు కన్యాదానం చేస్తున్నప్పుడు, కన్యా దాతలందరిలాగానే ఆతని కళ్ళంట రెండ్రుకణాలు రాలాయి. ఆ అయిదురోజులు పెద్ద ముతైదువులు ఏ అలంకారాలచేస్తే అవన్నీ గంగిరెద్దులా భరించింది శాంత. మూగగోవుకుమల్లై పురోహితుని మంల్రాలకు మూతినాడించింది. కీలు గుర్రంలా కల్యాణ క్రతువులో క్రమందప్పక కర్తవ్యాన్నాచరించింది. కాని ఆ శుభమహిమల్లో జీవితంలోని ఆ మధురక్షణల్లో, శాంతకళ్ళలో ఆనందరేఖలు వెల్లివిరియలేదు. సంతోష తరంగాలు తాండవించలేదు. ఏమైతేనేం వివాహం అతివైభవంగా, జమీందారీ ఫాయాలో జరిగిపోయింది. కృష్ణారావుగారి ధర్మపత్ని హోదాలో శాంత అత్తవారింటి కెళ్ళింది. పరిమితిలేని బాచాభరితమైన హృదయం చేష్టలుడుగుతుంది. పరాధీన హృదయమైన శాంతకంకాళానికి, ఇప్పుడు కాలకృత్యాలు, భోజన పానీయాలు, ఒక్కటేమిటి, ప్రతిపని పనిమనిషి దర్భకత్వంలేంది జరగటంలేదు. క్రొత్తయింటి కాపురం గనుక కొంచెం బిడియవడుతోందేమో ననుకున్నాడు కృష్ణారావు. సహజంగా సరళస్వభావి, సహృదయుడు, పైగా నైకాలజీ రెక్టర్ అయిన కృష్ణారావు, భర్త అధికారం చెలాయించడాని కింకా మొవలు పెట్టలేదు. కాలం గడిచిన కొద్దీ అన్నీ నాటంతటవే చక్కబడతాయే అనుకున్నాడు. రోజు లిలా దొర్లిపోతూనే ఉన్నాయి. కాని శాంత పరిస్థితిలో ఏమీ మార్పు రాలేదు. పైగా రోజురోజుకూ రూపం దిగనానిగ్లి పోతోంది. ఆతని కిదంతా అయోమయంగా ఉంది. మామగార్ని పిలిపించి మాట్లాడితే ప్రమాణనం ఉంటుందా అనుకున్నాడు. తిరిగి అంత కొంప ముంచుకుపోయే ప్రమాద మేముందిలే అని సంజాళించు కున్నాడు.

ఒకరోజు సాయంత్రం కాలేజీనుంచి వచ్చేసరికి, పనిమనిషి రంగమ్మ, రెండు కవర్లున్న శాంత చేతనించిని కృష్ణారావుకిస్తూ "అమ్మగారు మీరొచ్చాక ఇది మీకిమ్మన్నారు. మధ్యాహ్నం భోజనంకూడ చేయకుండ ఎవో వెళ్ళారు. ఇంకా తిరిగి రాలేదు" అంది. ఆతను సంచిలోని కవర్లు బైటికి తీశాడు. ఒకదాని మీద "యజమాని కృష్ణారావుగార్ని" అని, రెండోదానిమీద "అనుమతితో ఆనందరావుకు" అని ఉన్నాయి. తనపేరిట కవరువిప్పి చదువుకున్నాడు. "భర్తగార్ని నమస్కృతులు. చదువుకున్నవారు. నన్నపార్థం చేసుకోకండి. చిన్ననాటినుండి ఒకచోట పెద్దవారమయి, పవిత్రమైన ప్రణయంతో బంధింపబడ్డ, ఒకే ఆత్మ, రెండు దేహాలనుండి ఒక ఖండాన్ని వేరుచేసి మా నాన్నగారు బలవంతాన మీ పాదాల మ్రోల పడేశారు. జీవితానికి, చుక్కానియైన ఆత్మ

నేనాదో నా ఆనంద కంకితం చేశాను. శవరూపి యైన శాంతగా, మీ సహచరి జీగా ఉండి మీకేం సేవ చేయగలను? మట్టి మట్టిలోకి చేరితే మరో జన్మలో నయినా, మనోభీష్టం సిద్ధిస్తుందనే ఆశతో వెళ్లిపోతున్నాను. అశీర్వదించండి. నన్ను నేను, కడకు మిమ్మల్ని మోసం చేయలేక, మీ వద్ద శలవు తీసుకుంటున్నాను— అనుమతించండి. ఆనందరావుకు నా జాబు నందించండి— ఇదే నా అంతిమ కోర్కె— అలాగిని, శాంత.”— రెండుమూడు మార్లు జాబు చదువుకున్నాడు కృష్ణారావు. మనః ప్రవృత్తు లెలా ఉంటాయో అకళింపుజేసుకున్న అధ్యాపకుడు, రెండు వేడి కన్నీటిదొట్లు రాలాడు. ‘శాంత’ అన్న చోట పడి, సిరా ఊరి, అక్షరాలు చెరిగిపోయాయి. పోలీసు స్టేషనులకు పోను జేశాడు. ఇలా ఒక శ్రీ వెళ్లిపోయింది. అధికారి తెలిస్తే తన ఇంటికి ఎర్రమానంచేయమని. మామగారికి, ఆనందరావుకు దెలిగ్రాంబు పంపించాడు. ఎలక్ట్రిక్ బ్రెయిను క్రింద పడి ఆత్మ హత్య చేసుకున్న శాంత భౌతిక శరీరానికి, రాగిగట్టిన నేరానికి అంత్యక్రియలు జరిపాడు. శాంత కడసారి రోరిక మేరకు, ఆనందరావుకు ఆమె వ్రాసిన జాబు నందించాడు. ఒణుకుతున్న చేతులతో జాబు తీసి చదువుకున్నారు ఆనందరావు— “ఆనంద్, ఆనందం లేని శాంత జీవితం అసంభవమని ఎన్నోమార్లు నీతో అన్నానుగదా. భవిష్యత్ సూచకంగా నా నోటంట అలా ఒచ్చిందేమో. పచ్చే జన్మలో నయినా భగవంతుడు మనల్ని కనికరిస్తాడేమో? ఆవేదనతో నీ వెలాంటి అభాయిత్వానికి పూనుకోవద్దని నా అంతిమ ప్రార్థన. నా ప్రార్థన పాలిస్తేనే నా కాత్మశాంతి. అందురాలయిన నీ తల్లికి ఆఖరి ఘడియల్లో అన్యాయంగా శోకం కలిగించకు. ఆ కరుణామయికి నా కడసారి నమస్కారా లందజేయి— నీ శాంత” — ఆనందరావు హృదయంలో అగ్నిపర్యతాలు బ్రవ్వలైనాయి. నాసికా రంధ్రాలనుండి వేడి నిట్టూర్పుల లావాలు ప్రవహించి చివరి మూడక్షరాలను ముసిజేసి మరీ పోయాయి. ఒక్క క్షణం అక్కడ ఉండలేకపోయాడు. కృష్ణారావుగారి వద్ద శలవు తీసుకున్నాడు. రావుబహదూర్ వెంకటరత్నం గారితో చెప్పి వెళదా మనుకున్నాడు. ఆనందరావు ముఖం చూడగనే ఆతని ఆగ్రహాని కంతు లేకపోయింది. “స్కాండ్రర్. ఎంతకయినా తగుదువురా. బంగారంలాంటి శాంత జీవితాన్ని బుగ్గిసాలు జేశావురా. ఛీ. ఈ జన్మలో ఇక నీ ముఖం చూపకు, పో” అంటూ కోటు జేబులోని నోట్ల కట్టనుంచి కొన్ని కాగితాలు తీసి ఆతని ముఖంవైపు విసిరి వేశాడు. ఈ ప్రపంచాని కంతా మేమే అధికారులం అన్నట్లు, చెల్లాచెదురుగా వేలవ పరిచిఉన్న తివాసీ నిండా పడి, గారికి రెపరెప లాడుతూ ఆనందరావుని

అవహేశన చేస్తున్నాయి. ఆతని కళ్లంటి ఆకాశగంగలా అత్రుధారలు సాగినవి....

మోకాళ్లమీద వంచుకున్న తలయెత్తి, కళ్లు తుడుచుకుని చూచాడు. రావు బహదూర్ రూపం ఎక్కడా పొడగట్టలేదు. గంభీరంగా రాజ తీవితో రొదజేస్తూ, తెల్లటి సురుగులు క్రక్కుతూ, తీరందాకా వచ్చి, తీరా దాటే శక్తిలేక తిరిగిపోతూ లహోనిస్తున్న అలలు మాత్రం కనుపించాయి.... ఖండిత జీవల్లరిని కాలగర్భంలో కలిసిపోసిన కాలపాశంలా కట్టివేసింది, శాంత అంతిమ ప్రార్థన. ఆ అభాగిని ఆత్మశాంతికి, ఇంచా ఈ రోకపు ఈసడింపులు భరిస్తూ ఎన్నాళ్ళలా జీవితం గడ పాలో ఆతనికి తెలియడంలేదు. అష్టమినాటి వందమామ, అనందరావు అవస్థ చూచి నవ్వుకున్నాడు. నవ్వి ఇంచా నన్నేం చేస్తావు లేవోయి అన్న నిర్లక్ష్యంతో అనందరావు మెల్లిగా లేచి, ఒస్తూ పోతుండే ఒకటి రెండు కార్లు మినహా నిర్మా సుష్యంగా ఉన్న ఓచి రోడ్డున సాగిపోయాడు . . . . .

* తిరునాళ్లు * [13వ పేజీ తరువాయి]

ఏడాదీ గిరున తిరిగిపోయింది. భగ్గనమండే ఎండలూ, వాటితోపాటే తిరునాళ్లు మళ్ళీ వచ్చాయి. జానకమ్మకు గుమ్మడికాయలాంటి పిల్లాడు పుట్టనూ లేదు. ముసలమ్మ పుట్టెడుబెల్లం పాతిక కొబ్బరికాయలు కొట్టనూలేదు. యాత్రీ కులుమాత్రం క్రిందచేరులాగే తందోపతండాలుగా అమ్మవారికి ముడుపులు చెల్లించుకోవటానికి పెడుతూనే ఉన్నారు.

“ఏమమ్మా, ఈసారి తిరునాళ్ళ కెళ్ళనట్లేనా?” అని పొరుగింటి సూర మ్మక్కా, యిరుగింటి అనసూయమ్మత్త అడిగినప్పుడుమాత్రం “దానికేం పోని ద్దురూ ! క్రిందచేరు వెళ్లం చాలదా ?” అంటూ తప్పించుకోజొచ్చింది. ★

★ దీపశిఖలు ★

—శ్రీ కనకవల్లి

నీవు సౌందర్య దీ
పమును వెలిగించితివి
నే మిడుతనై మయూ
ఖము గోరి వచ్చితిని.

నీవు ననుగాంచి, హ
స్తద్వయము సాచితివి
పిచ్చినావని నమీ
పించి బీక్షించితిని.

నీవు వ్రావ్వెన్నెలలు
రువ్వెన్ను సచ్చితివి
నే చకోరమువోరె
చూచి చలియించితిని.

నీముఖము గంభీర
సీరధిగ మలచితివి
సీరవాసనముతో
తీరమున నిల్చితిని.

నీకనుల నరమోడ్చి
నాకమును జూపితివి
నాకు నేనే మరచి
నాకోర్కె తెల్పితిని.

నీవు మూర్ధము వాల్చి
తివి మౌసమునుటాని
నే నౌత్సుకరతోడ
నిన్నంట జూచితిని.

నీవు చంచలవోరె
నిలువెల్ల రచించితివి
రామరత్నాడనౌచు
రరము చుండించితిని.

నీవు నిష్ఠులపోల్కి
నిశ్వాస దీసితివి
అరాంక్ష పెల్లుబు
నే కౌగిరించితిని.

నీ రినుల సగ్నిశిఖ
రెగయగా జూచితివి
నే కాలి భస్మమై
నేలపై రాలితిని.

నీవు దీపజ్వాల
వై పుద్భవించితివి
నే శలభమై భస్మ
మై కాంతి పొందితిని.

వ్యాసము :

“నా గొడవ” - కాళోజీ

— శ్రీ సుప్రసన్న

నాదాల మునిగి ఆనందాల తేల

వాసనల గూర్పు సువాసనల గ్రోల

జన్మించెదను దేవ సర్పమై సేచు.

లోకమున మానవుడు రెండు విధములయిన ప్రపృథ్వులు కల్గి ఉండును. ఒకటి ప్రవృత్తి. ఇంకొకటి నివృత్తి. ప్రవృత్తి పథమున నుండియు నివృత్తి వైపునకు, నివృత్తి పథముననుండి ప్రవృత్తి వైపునకు మొగ్గు చూపువారు కలరు. ఒక డీ జన్మమునందు కొన్ని యనుభూతుల నొందుచున్నాడు. వాడు భావి జన్మమునుగూర్చి యోచించుచున్నప్పుడు ఈ యనుభవములకు మించిన మహావినుభవముల గోగుకొనును. మానవునకు చాను పశుజన్మముకన్న మిన్న వాడ నన్నది పాదుకొన్న యభిప్రాయము. అందుచేత వాడు ఇంతకు మించిన దివ్యమైన అనుభవము నూహించి దానిని పొందుటకొరకు దేవాదియోనులందు జన్మము నిచ్చగించును. కాని మానవుడు తన జన్మమునందు పొందిన యనుభవములు చాలతక్కువ. జంతులోకమునందు నొక్కొక్కజాతి యొక్కొక్క ఉదాత్తమయిన యనుభవమును దానివలన యానందమును బొందుచున్నది తుమ్మెదలు పుష్పములనుండి తేనెలను గ్రహించును. చకోరములు వెన్నెలను ఆహారించుకొనును. చాతరములు తొలిమబ్బు నీటి తుంపరల మింటి నడుమ నుండి స్వీకరించును. సెమలి మబ్బులురిమిన తాండవించును. సర్పములు వాయువు ఆహారముగా గలవి. నాచమన్న వానికి ప్రాణము. మల్లె పూ పొదల చందన వృక్షముల పానియునికి వాసనయందిలి వానికిగల యిచ్చను గోచరింపజేయును.

ఒకానొక అనుభవము ఇద్దరియందు భిన్నమయిన ప్రభావమును కలిగి యుండును. “భావాను గుణ్యం రూపం, శక్తినిబట్టి సాక్షాత్కారం.” అట్లే మనము వాసన చూచుచున్నాము. వీణాది మధురనాదములు వినుచున్నాము. కాని సర్పమును నాదాదులచేత నాకర్షిత మగుచున్నది. నాగుంజాముతన జీవితమును గూర్చికూడ చింతింపలేని స్థితిలో తాండవించుచున్నది. అంత

నిర్మలమయిన తన్మయాభవన యోగ్యమయిన యనుభూతి మానవ జీవనము నందులేదు. అందుచేతనే కాళోజీ పై మాటలు పలికినాడు. ఆయనకు లౌకికముగా నాదాల మునిగినను ఆనందము లభించుటలేదు. అట్లే ఎన్ని సువాసరల గ్రోలినను వాసనలు దీరిపోవుటలేదు. లౌకికముగా తాను విలోకించుచున్న క్రొర్య, హింసా, కపటాదులచేత ఆయన నాదాదులయందు సంపూర్ణముగా మునిగిపోవుటలేదు. అందువలన ఆయనకు సంపూర్ణమయిన అనుభవము కావలయును. ఆయన దుఃఖముతో కూడినదని సుఖము వదిలి పోవలయు ననువాడు కాదు. అందుచేత సుఖము ననుభవింప వలయును. దుఃఖమును కూడ.

తలపులన్ని తీరనిదే తలుపు లేని తెరచుకొనవచ్చు

బిడియ పడుచు జీవించిర ఎవర మొగ్గ వికిసింపదు.

అని ఆయన మనము. అందుచేత తనకున్న లౌకికలన్నియు తీరవలయును. అనేక జన్మములనెత్తి అనేకములగు సన్మతముల పొందివలయును. అందుకే ఆయన దేవ సర్వమై జన్మించగోరుట. సర్వమంగలి దేవస్వము తాను పొందబోవు అను భూతియొక్క దివ్యతను తెలుపును.

కాళోజీ నారాయణరావుగారు 'నాగొడవ' వలన దేశమునకు తెలిసి నాడు. ఆయన అచ్చమయినకవి, ఆయన ఎప్పుడో వ్రాసెను. అది దాచిదాచి ఎవరికో వినిపించును. ఎవరో మిత్రులు పట్టుబట్టి దానిని ప్రచురింపవలయును. అందుచేతనే రాదాపు పదునేను సంవత్సరములుగా వ్రాయుచున్నను కాళోజీ కొద్దియే వ్రాసెను.

'ఆనందమో ఆవేదనో కలిగినప్పుడు' కాళోజీ తన ఊపాలకు శబ్ద రూపము నిచ్చును. అది తనకు నచ్చినదా లేదా అన్నది దానికి పరీక్ష.

లోకములో కవులు పలురకములవా రుందురు. కావ్య మీమాంసలో రాజశేఖరుడు కవులు పది విధములని పేర్కొనెను. కాని ఆ విశ్లేషణము కవి యొక్క పాండిత్య, కవితా రీతుల ననుసరించి చేయబడినది. కాని మనము స్థూలముగా కవులను రెండు విధములుగా విభజించుకొనవచ్చును. బుద్ధి కవులని, హృదయ కవులని. లోకములో ఈ రెండుతీరుల వారును ఎప్పుడునుందురు. కాని లోకమునందు యశస్సు బుద్ధి కవిశ్రేణికి లభించును. హృదయ కవులు సామాన్యముగా నిలువరు. గాథా సప్తశతిలోని రచయితలు, అనేక జానపద మధుర సాహిత్య ప్రష్టలనుగూర్చి మన కేమి తెలియును ?

అచ్చమయిన కవితాశక్తి హృదయకవి శ్రేణికి చెందిన వారిదే యని చెప్పవలయును. ఇరి మొదటి శ్రేణి వారియందు కవితాశక్తియే లేదని చెప్పటకాదు. బుద్ధి కవులయందలి కవితాశక్తి శబ్దార్థ శయ్యాలంకారాదులచేత కప్పబడును. ఒక్కొక్కచో వారియందీ గుణములే కవితాభాసము లగుచుండును. కాని హృదయకవులు సాధారణముగా సామాన్య సంస్కారము కలవారయి యుందురు. వారికి ణోకమయిన కీర్తి యక్కరలేదు. వారు గ్రంథములను సృష్టించు నిచ్చలేనివారు.

బుద్ధి కవుల గ్రంథములలో సామాన్యముగా రచయిత విస్పష్టముగ గోచరింపదు. లోకమునందు ఆత్మాశ్రయ కవిత (Subjective Poetry) గా చెప్పబడచున్నదాని యందు కూడ కవి కవిగా కనిపించును కాని సామాన్య మానవుడుగా గోచరింపదు. అతని అనుభూతులు, వేదనములు సామాన్యస్థాయికి అందరానివిగా నుండును. కాని హృదయ కవులకీ గొడవయే లేదు. వారు అలంకారాదుల గుణ దోషములను గూర్చి యోచింపరు. వారి యనుభూతి యేదో మన మాడు మాటలలోనే చెప్పుకొందురు. అవి ఆనోట ఆనోట వ్యాప్తి వొందును. రచయితకు ప్రాముఖ్యము లేదు. ఆ కవితా ఖండమునకే ప్రాముఖ్యము. జానపద గేయము లిట్టివే.

పూర్వమున నిట్టి తెలుగు కవులలో నిలచిపోయినవాడు వేమన్న. ఆ మహాయోగి నిలచినచోట ఆటవెలదులు గాబులలో ప్రతిధ్వనించినవి. తెలుగు ప్రజానీకము వేమన్న పలుకులలో తమ మానసము ప్రతిబింబించుట చూచుకొన్నది. వేమన్న పేర నిట్టివే వారు వెలయింపజేసుకొన్నారు. తరువాత నీ మార్గమున వ్యాప్తుడైనవాడు కాళోజీ నారాయణరావు.

కాళోజీ అందుకే కావ్యఖండముల సంపుటిని 'నా గొడవ' గా పేర్కొన్నారు. వారంతే ఆలోచింపగలరు. వారి యనుభూతులాచ్చారహితములై కావ్యముల ప్రతిబింబించుట వలన అది ఎల్లరకు చెందినదే. ప్రతి పాఠకునకు నది తన యనుభవముగా భాసించుట కలదు. అందుచేత నీ కవిత ఎల్లరకును 'నా గొడవ' యే.

కాళోజీ అచ్చముగా హృదయకవియైనను ఆయనపై ప్రాచీన ఆధునిక ప్రఖ్యాత కవితా సంప్రదాయముల ప్రభావము విరివిగా కలదు. కవితలో కూడ నచ్చటచ్చట నీ సంప్రదాయ మీ మార్గమునందు గోచరించును :

దానిమ్మగింజలో దాగిన యెరువు
 లేత అరిటాకుపై పూతల నునుపు
 క్రొత్త మఖమలులోని మెత్తందనాలు
 కన్నతల్లి పాల కమ్మందనాలు

మొదలైన వెన్నో చంటిపాపని పెదవి జంటసింగిలులలో అటలాడు చున్నవి. ఈ మనోహర భావ విన్యాసము హృదయము నుండియే కాక బుడి వలన కూడ మెరుగుదిద్దుకొన్నది.

ఈదేశమున భావ కవిశారితమైన అభ్యుదయ కవిశాపథమువారు తిరుగు తాటుచేసిరి. వారి కవిశారిత ఇప్పుడు చల్లబడినది. వారి కవితలో మానవుని జీవితములోని ఒకానొక విషయమునె— అది ప్రధానమైన ఆర్థిక విషయమే కావచ్చు — ఆధారముగా తీసుకొనిరి. అందుచేత వారి తొలిగ్రంథమునకు మిగిలిన వారి కృతులు ప్రతిధ్వనులుగా మాత్రమే శాసించుచున్నవి. ఆ రీతి యిప్పుడు దేశమున చలనము తెచ్చుటలేదు.

ఇది సంకుచితమైన పరిధి యగుటచేత నీ చిక్కు. వివిధ మానవులకు సంపూర్ణముగా చెందవలయును. మానవునిలోని ఒకానొక పరిస్థితిని కావ్య వస్తువుగా స్వీకరింతుననుట దోషము. మానవునిలో ప్రతి నిమగ్నమున పొందు ననుభవమునకు నాతని మనస్సు విశిష్టములైన ధ్వనుల నిచ్చుట కలదు. ఈ అనంతములైన మానవ హృదయముల ధ్వనులు కావ్యవస్తువులు కావలయును.

ఏ కవులైనను ఉత్తమకవులిదే మార్గ మవలంబించుచు. లేనియెడల వారి క స్థితియులేదు. ఈ సర్వజగత్తు మానవునిలో లఘురూపమున కనిపించుచున్నది. అతనికి లక్షలాది అనుభవములు కలుగుచున్నవి. అందుచేత ఏతస్సర్వ జగద్వృష్టయైన నుకవి కవితాభావనమందు తనకు తాను విశ్లేషణ మొనరించుకొని యొక్కొక వేళయందు తన మనస్తంత్రిక మోగినరీతిని యొక్కొక పాత్రగనో, కల్పనగనో రూపించుచున్నారు. ఇది విషయాంతరము.

కాళోజీ కవిత అభ్యుదయ కవిశారితలోని అయోమయ వేళ యందు వెలుగు దివ్యె నెత్తినది. మీరు మానవుని సర్వముఖముల నుండి దర్శించి, మానవునిగా చిత్రింపుడని ఆయన చెప్పినాడు. ఆయన వారికంటె మరికొంత ఘుండు సాగినాడు. అది భాషావిషయమున.

అభ్యుదయకవులు విషయమున (Content) ఘోర్పుతెచ్చిరేకాని భాషలో మార్పు తీసుకరాలేకపోయిరి. వారి కవిత భావకవులవలె అతఃపూర్వము వారి

వలె సామాన్యులకు చేరరానిదిగనే ఉండెను. అందుకు వారును బుద్ధికవులగుట కారణము.

ప్రదీప్తకిశో ప్రవాళమాలా
ప్రపంచవేదా ప్రసారములలో
మిహిరవాజితతి! ఓ ఘవధనుర్భ్యుతి!
పుడమికి సేదే పుట్టినరోజుట!

అని మహాకవి శ్రీ శ్రీ వ్రాసినారు. ఇట్టి వెన్నెయైన మహాప్రస్థానమునగు చూపింపవచ్చును. ఆరుద్రాదులయందిది మరియు క్లిప్తమైనది. దాశరథ్యాదులు పురుష భావకవిత్వామార్గస్థులగుచున్నారు. ఈ సమయమున భావలో అసంతృప్త మార్పు తెచ్చి ప్రజల కవితను సృష్టించినవాడు కాళోజీ.

ఆయన ఈమధ్య ఒకచోట ఇట్లు చెప్పినాడు. ఫలానాకవి తెలుగుభాషను అర్థము చేసుకొనుటకు సంస్కృతము రావలెననిగాని, ఇంగ్లీషు రావలెననిగాని అనుట దోషమని. దేశములో చాలెమంది రచన కట్టి స్థిరకలదు. ప్రతి తెలుగు వానికి విన్నతోడనే అర్థమగుట ఆయన కవితలోగల ఉదాత్త లక్షణము.

ఆయన కవితలో ఒక్కొక్క గేయములో ఒక్కొక్క మకుటము పునరావృత్త మగుచుండుట కలదు. ఒక విధమయిన వాక్యరీతి పునరావృత్త మగుట కలదు. ఇది జానపద వాఙ్మయము నందలి రీతుల ప్రభావము:

ఈ గ్రంథములోని యెక్కువ కవితలు ఆయాను బద్ధములై యున్నవి. కవి యూహా అప్రయత్నముగా నా ఛందస్వరూపమునందు కూడుకొను చున్నది.

ఈయన దేశభక్తుడు. ఈ దేశభక్తి కేవల కవితలకే పరిమితమైనదికాదు. ఆయనకు విశ్వ విద్యాలయాచార్యపదవి పోవునని భయములేదు, రాజకీయముల నుండి పారిపోయి క్రొత్తలోకములో విహరింపబూనినవాడు కాదు. విద్యార్థి దశనుండి తాను నమ్మిన దానినిగూర్చి ప్రభుత్వమునకు వ్యతిరేకమైనను ధైర్యముగా చెప్పకొన్నాడు. ఈ గ్రంథమున నిజాము పరిపాలననాటి ప్రజా హృదయము ప్రతిబింబించు గేయములున్నవి. అనాడు ధైర్యముతో వ్రాసి పాడి కారాగృహమునకు పోయినాడు. కాని ఆయన గీతములు ప్రజల నుద్దీపితుల జేసినవి. "ఇంకెన్నాళ్ళు" అను గేయమున

"కంచెయె చేను మేయుచుండగా కాంచకుండు టింకెన్నాళ్ళు

దొంగలు దొంగలు ఊళ్ళువంచుకొని దొరలై వెలిగే దెన్నాళ్ళు

బాధలు పెట్టి పలుకనీయని శాపుల భయ మింకెన్నాళ్ళు
హింస పాపమని యెంచు దేశమున హిట్లరస్వ మింకెన్నాళ్ళు"
కవి ఎన్నాళ్ళని యోర్చును. ఆ ప్రభుత్వమే స్వగముగా ప్రజాకంటక
మైనది. ప్రజల బాధించుచున్నది. ప్రజలు బాధలు సహించుచున్నాడు. ఈ
కారణ సహనము ఎన్నాళ్ళదాక అని కవిప్రశ్న. ఆయనే కృష్ణుడై "చాలింక"
అను గేయమున

బాధ్యత లేని ప్రభుత్వ కట్టు పెట్టే బాధలు చాలింక
హద్దుమీరి అధికార వర్గము ఆడే ఆటలు చాలింక
రక్కసి తనముకు పిశాచ వృత్తికి దొరికిన రక్షణ చాలింక
'మూతులు నాకుచు' ఆత్మవంచనతో కట్టిన మూటలు చాలింక
అని గద్దించుచున్నాడు. కవి ప్రజలలో అనంతమయిన సంచలనము దర్శించి
నాడు. వారిలో చైతన్యము పెరవళ్ళు శ్రొక్కుచున్నట్లుండెను. ఆయన
"బాంచెనయ్యా, అని ప్రణమిల్లు ప్రాణాలు యిపుడిపుడె తెప్పిల్లు చున్నాయి.
కష్టపడునానికి కాశేయు వారలకు కంటబడకుండు కాపాడుచుండిన కోట
గోడలు నేలకూలుతున్నాయి" అని చెప్పినాడు.

ఆయన ఉదకిట్లు తీర్చ చెప్పినాడు.
"ప్రజాసంస్థపై పగసాధించిన శత్రుత్వము తప్పక బయటపడును
శానితరులకై శ్రవ్యనగోళిలో తనకే తెలియక దబ్బునకూలున్.
జేజారయిన బీదలతోడిన పెద్దలపై పిడుగయిరాలున్"
అని కానున్నది కని కవితలో ఘోషగా కాళోషి చెప్పినాడు.
ఈయన ఎడలో కోపము దాచుకోలేదు. ప్రజలుపొంచిన అవమానము
అను విని, చూచి ఆయన ఉడికిపోయినాడు.

"తిట్టిన నాల్కలను చేపట్టి కోయాలె
కొంగులాగిన వ్రేళ్ళ కొడిమిలో పెట్టాలె
కన్నగీటిన కళ్ళ కారాలు చల్లాలె
తన్నిన కాళ్ళను 'డాకలి'గ వాడాలె
కండకండగకోసి కాకులకు వేయాలె
కాలంబురాగనే కాటేసి తీరాలె."

అంత బాధపడినా డాయన. ఆయన హృదయమునకు పదములకు మధ్యరూరము
లేదు. ఇట్టిచోట్ల తెలంగాణా ప్రాంతీయ పదములు ఆయన వాడుచుండును.

ఈ కావ్యమున ప్రధానరసము కరుణ. ఏ వాక్యమందైనను కవి బాధ విస్ఫుటముగ గోచరించును. ఈయన కరుణరసమును వివిధ రూపముల చిత్రించును. ఆయన దుఃఖము క్రోధముగ, ప్రణీకారభావముగ, నిరాశగ, అసహ్యముగ గోచరించును. ప్రపంచమును చూచి ఆయన పొందిన ఊహ లిన్ని స్వరూపముల దిద్దుకొన్నవి. అందుకే ఈ కరుణము కేవల దుఃఖమునే కాక క్రోధాదులను కూడ కలిగించుచున్నది.

“అవనిపై జరిగేటి అవకతవకల జూచి ఎందుకో నా హృదినీ ఇన్ని ఆవేదనలు” అని ఊహించినాడు. పరుల కష్టములను జూచిన ఆయన గుండె కరగిపోవును. మాయను మోసమును చూచి ఒడలు మండిపోవును. ఇది అతని అవస్థ. లోకములోని దోషులను దండించుటకు గాని, పతిశుల సుద్ధరించుటకు గాని ఆయనకు శక్తిలేదు. నేను సవరింపలేనని ఊహకొనుట ఆయన స్వభావము కాదు. ఆయనకు అప్పుడు హాయి లభింపదు.

బోసుబాబు మరణవార్త విని ఆయనకు మహాదుఃఖము కల్గినది. “పట్టపగలే ప్రార్థింపగూకినదా” అను సందేహము కలిగినది. భూమికి భారమైన డుద్ర జీవులు, పిరికిపందలు లక్షలకొలది జీవించుచుండగా నేనాజీ మరణము అతి దుఃఖము కల్గించినది. పూర్ణిమనాడు చీకటిక్రమ్మకొన్నట్లైనది. కాని ఆయనలో బోసుబాబు యొక్క గొప్పతనమును గూర్చి ఎన్నో ఊహలున్నవి. ఆ ఊహలు బోసుబాబు మరణమును గూర్చి సంశయము గూర్చుచున్నవి. అందుకే

చచ్చువాడవు కానె కావని చావలేదని చావులేదని

చాటి చెప్పచునుండ హృదయము

చచ్చువార్తను నమ్మమంటావా ? స్వామీ

వచ్చి దర్శన మివ్వనంటావా ?

అని ప్రశ్నించినాడు. ఇది ప్రశ్న కాదు వేడికోలు. ఇక్కడ కరుణరసము స్థాయి నొందినది. ఈ వాక్యములు బోసుబాబునుగూర్చి ఎరిగినవారి ఎడలలోని గాయములను మరల మేల్కొల్పు శక్తి కలిగియున్నవి.

Tennyson మహాకవి,

Tears, idle tears, I know not what they mean

Tears from the depth of some divine despair

అన్నాడు. ఆయన కన్నీటిని గూర్చి యేమియు నర్థముచేసుకోలేకపోయినాడు. దివ్యభావనావైఫల్యముయొక్క లోతులయందు ఆయన కన్నీళ్లుకనుగొన్నాడు. ఆయనకు కన్నీళ్లు నిష్క్రమించుచులు.

కాని కాళోజీ చెప్పగిలిన కన్నులలో కవ్వలెన్నో చదివినాడు. ఆయన కన్నీటిలో ఒలికి పారలేనిబాధ, పలుకుజారనీని గాఢ కనుగొనినాడు. ఒక అనిష్టము జరిగినప్పుడు దానిని నివర్తించుకొనుటకై మనసి కోరుకొనును. దానికి అతని శక్తి చాలనప్పుడు కన్నీరు కల్గును. హృదయమునిండ దుఃఖమున్నది. అది అనంతమైన బాధను కలిగించుచున్నది. అది వెలిగ్రక్క పీలులేదు. వెలికి వచ్చినచో లోకకములైన అపహాసాదికములు లభింపవచ్చును. అందుకు కనులు చెమ్మగిల్లినవి. కొన్ని కొన్ని అనుభవములు హృదయమును కోతపెట్టుచుండును. అవి బయటపడవేసుకొన్నచో నొకవిధమైన తృప్తి. కాని బయటపడుటకు పీలు లేదు. అందుకు శబ్దములే లభింపవు. శబ్దములు లభించినను మనస్సు వానిని బయటపెట్టుట కంగీకరింపదు. అప్పుడును కన్నులు చెమ్మగిల్లినవి. ఇచ్చట 'చెమ్మగిల్లు' శబ్ద మతి సమర్థమైనది. మరియొక శబ్ద మేదైన నిచ్చట ప్రయోగింప పీలులేదు. కన్నులలో అశ్రువులు ధారలు కట్టలేదు. అప్పుడు దుఃఖము దానంతట అదియే బయటి కుబిరించుచును. కాని కంఠము గడ్గదమైనది. కన్నులలో కన్నీటితెరలు పిరిసికొన్నవి. అంతే, ఆయనది అంతటి ఎడలోని బాధను స్పృశించు లక్షణము గల మనస్తత్వము. అందుకే చెమ్మగిలిన కన్నులలో అన్ని రహస్యములు చూచినాడు. సైగజేయ పీలులేని మూగనుడుల జాలినడక లాయన చెమ్మగిలిన కన్నులలో దర్శించినాడు.

ఈ కవిహాసంపుటిలో "కన్నీటిలో ఎన్నెన్నో కలవు" అను గేయముదాన్తమైనది. అది ఈ సృష్టిలోని సర్వానుభవములను విశ్లేషణ మొనరించి, మరల సూత్రీకరించినట్లున్నది. ఆయన లోకములో ఎచ్చట కన్నీరు చూచినను దానియందు విభిన్నములైన భావములను చదువుకొనుచున్నాడు. ఆయన కన్నుల ద్వారా కన్నీటిని పొందుచున్నాడు. తన కన్నీటిని గూర్చియు తానూహించుచున్నాడు. ఆయనకు కన్నీటియందు సుఖము, దుఃఖము మొదలైన సర్వ భావములు గోచరించినవి. "మనీజారిన ఎడదల రుస రుసలు, పసిగొంతులు నలిగిన పిసపిసలు, రసమూరెడి చూపుల గుసగుసలు, మొల వదలిన వలువల విల విలలు, అలెలైతిన నవ్వుల కిలకిలలు" ఇవి ఆయన కన్నీటిలో దర్శించిన వానిలో కొన్నిమాత్రము.

ఈ అశ్రువులలో సర్వజగదనుభవమును దర్శించుట మహాకవి భవభూతి ప్రతిపాదించిన కరుణ రస సిద్ధాంతమునకు ప్రోద్బలకముగ నున్నది.

దుఃఖము లోకమున బహువిధములుగ ప్రవర్తమాన మవుతున్నది. ఒకచో నిస్తబ్ధభావము. ఒకచోట కట్టలుతెగిన యేడుపు, మరియొకచోట నసంగ భావము, మరికొన్నిచోట్ల చిరునవ్వు, నవ్వులుగా ఈ దుఃఖము వ్యక్తమగు చున్నది. ఆ దుఃఖ సన్నివేశముయొక్క వివిధములయిన రీతుల ననుసరించి అది ఉండును. లోకమున నొక్కొక్కరి కొక్కొక్క మాతృభాష కలదు. దాని వలననే మానవునికి సంపూర్ణమైన మనో వికాసము కలుగును. ఆ భాష నేర్చు కొనుట వానికి అవసరమయిన విషయము. మనదేశములోకి కొన్ని పరిస్థితులు దానిని తలక్రిందు లొంగరించినవి. మనదేశమున పరభాషా వ్యామోహము పెరిగిపోయినది. మనభాష, మన సంస్కృతి, మన ఆచార వ్యవహారములు హీనములనియే కాక మనభాష, పర సంస్కృతి, పరుల ఆచార వ్యవహారములు యెక్కువ యైనవను సభిప్రాయము మనదేశమునందు పాదుకొన్నది.

ఆ దురవస్థనుగూర్చి కవిదుఃఖము పొందినాడు. వానిలో కేవలము దుఃఖముకాక కోపమును ఉన్నది. ఆ రెంటివలన ఆకడు

“అన్యభాషలు నేర్చి ఆంధ్రంబు రాదంచు
సకిలించు ఆంధ్రుడా! చావ వెండుకురా”

అన్నాడు. ఇది మనము చదువుచున్నాము. విరుచున్నాముకూడ. అందఱకును అనగా ఎక్కువచుండికి- నవ్వువచ్చుచున్నది. మనకు హాస్యము చమత్కార మయిన విషయమునందుమాత్రమే కలుగవలయును. కాని ఇందేమి చమత్కారము కలదు. ఆయన చెప్పినట్లే యున్నది మనస్థితి.

కాని మనము నవ్వుచునే ఉన్నాము. దానికి ఆ చెప్పుపద్ధతికూడ కొంత కారణము. అన్యభాషలు నేర్చిన ఆంధ్రుడు తనకు తెలుగు రాదనుచున్నాడు. తెలుగు రాదనుమాటయు మరియొక భాషలో ననుచున్నాడు. మానవులు మాటాడుదురు. గుఱ్ఱములు సకిలించును. మానవుడు సకిలించుట అసహజమైన విషయము. ఇచ్చటకూడ మనము మనభాష రాకపోవుటయు, పరభాషలో దానిని వెల్లడించుటయు నసహజములయిన విషయములు. అందుచేత ఇచ్చటి సకిలించుకబ్బము మనకు చమత్కార జనకమై, హాస్యము కలిగించుచున్నది. కాని ఇచ్చట శుష్కమయిన హాస్యమేలేదు. “ఆ నవ్వులో” ఎక్కడినరాలు

అక్కడ నడలిపోతాయి." ఈ బాధ మెల్లమెల్ల మనసులో రేగిరేగిపోవును. కాళోజీ కవిత విన్న మనసి నవ్వుట అనగా "యేడ్వలేక నవ్వుట"

ఇట్టి అధిక్షేప కావ్యము లిందెన్నో యున్నవి. వానిలో హాస్యము నుకు మార మయినది. అప్పుడు వెలువడు నవ్వు మనిషిలోని విషమును మాడ్చి వేయగలదు. "ఈ అలజడి కొన్నాళ్ళు" అనే గేయమున దేశములో నాయకులు చేయుచున్న దుశ్చర్యలను కవి మందలించుచున్నాడు.

"మారా లిక లేఖిల్ పాకింగ్, మారా లిక స్టేజిల సెట్టింగ్
యేడ తిరిగిన పంచాంగాలు, చూపపు తిథి వారాలు"

అను వాక్యములయందు వారిదివర కనుసరించిన కపట మార్గములు చెల్లవని మరికొన్ని క్రొత్తమార్గాలు అనుసరించమని తెలుపుచున్నాడు. దీనియందలి వ్యంజన బహుళ క్తివంతమయినది.

స్వభావము రెండు విధము లయినది. ఒకటి సంయోజనము (Synthesis) రెండు విశ్లేషణము (Analysis). ఈ కవిది రెండవ స్వభావము. సర్వజగత్తులో మనకు అతి సామాన్యముగా గోచరించు విషయములను సూక్ష్మ సూక్ష్మములుగా విభజించి వాని మూలమున గ్రహించునే రీతియన కున్నది. ఈ శ్రేణికి చెందిన గేయములలో "వ్యత్యాసాలు, చాదస్తం, దైవతజగత్తు, మారు రూపాలు, కన్నీటిలో ఎన్నెన్నోగలవు" వంటిగేయము లెన్నో చెప్పకోదగినవి.

"పోటీపడి కాటులాడ" అను గేయమున ఈ విశ్లేషణము అచ్యముగా కాళోజీ మాత్రమే చేయగల డన్నంత సూక్ష్మముగా చేయబడినది.

"చాపచింపు, సామ్రాజ్యం

కోడిగుడ్డు, కోహనూరు

పాటిమన్ను, ప్లాటినం

బస్సుసీటు, బ్రహ్మరథం

ఏదైతేం ? ఏదైతేం ? పోటీపడి కాటులాడ"

ఈవాక్యములలో నేడు జగత్తులో సాగుతున్న పోటీ స్వరూపము చర్చింపబడినది. ఒకటి అతి సామాన్యమయినది, మరియొకటి అతిమూల్యముగలదిఅయిన రెండు వస్తువులు జంటగా చేర్చబడినవి. అందువలన వానిమధ్య ఎంతటి అగాధమయిన భేదమున్నను వానిగూర్చి పోటీపడుటలో మానవుడు సామాన్యుడుగనే భాసించుచున్నాడు. ఒకచాపచింపుకొర కిద్దరు భిక్షువులు పోటీపడుచుండగా ఒక మహా

సామ్రాజ్యము కొఱకు రెండు శక్తివంతములయిన రాజ్యములు పోటీ పడుచున్నవి.

నాగరకత ఎంత పురోగమించినను మానవునిలోని ప్రాథమికములైన అనాగరిక, అసాంఘిక-ఇంకను చెప్పవలసిన పాశవిక-గుణసంపత్తి యేమాత్రము తగ్గలేదు. ఒకవైపు పరస్పర సహకారమును గూర్చి యుపన్యాసములు, మరియొకవైపు పోటీపడు మనస్తత్వము, దాని నితరులలో పెంచు ప్రయత్నములును ఎవటనైనను, ఎవరి కొఱకైనను, ఎంచుకొఱకైనను పోటీపడుటకు మానవుడు : ధృవంబుచునేఉన్నాడు.

మనము ప్రజాస్వామ్య పరిపాలన కాలములో నున్నాము. మనము మనకున్న హక్కులన్నియు కావలయునని పోట్లాడెదము. అందుల కందరి కుత్సాహమే. కాని బాధ్యత అనగనే అది బానిసత్వమని వాదించుచున్నాము.* మనము నిర్వహించు పనిని నిర్లక్ష్యముగా చేయుచున్నాము. ఇవి గాక ఎన్నో అవకాశములు.

“ఎవరికి వాడే ప్రవక్త వాని పలుకే జ్ఞానపు భాండారం

కర్మ కఠోరం కళావేత్తలకు తగదని పలికే ఎగనామం”

మొదలైన లక్షణములు ప్రజలయందు పాదుకొన్నవి. ఎవరైన విమర్శించుట లోనే కాలముపుచ్చుచున్నారు. మనము పూర్వవైభవమును గూర్చి గానము చేసుకొని సంతృప్తిపడదలచినాము. ఈ వేరర లన్నియు “గణరాజ్యం” అను అయర గేయమునందు విస్పష్టముగ గోచరించుచున్నవి. ఈ కవి, కాంగ్రెసు ఉద్యమముల పనిచేసినవాడైనను నేటి నాయకులను, పార్టీలను విమర్శించుటలో జంకినవాడు కాదు.

కవి లోకమును పరిశీలించుచున్నాడు. కాని అది అట్లే ఉన్నది. దానిలో మార్చేమియు లేదు. సహస్రాబ్దిములుగా మానవ సంఘము దాని స్థితిలో మార్చే లేదు.

“వై మెరుగులు లో మరుగులు, విషపునవ్వు వెక్కిరింప

దొంగ నవ్వు దొంగేడుపు ముసుగుల్లో గుసగుసలు”

అని ప్రపంచ చరిత్ర “మాంధాతల నాటి నుండి మార్పులేదు ఈ జగాన” అని ప్రకటించునట. ఈ విధమైన ధోరణి ఈ గ్రంథమునందు పలుచోట్ల కనిపించుచున్నది. “చాకలి మారుటె గానీ, చాకిరై తె తప్పదనా” “మల్లి అదే పాతకత, కాళోజీ కేలవెత” “అయేడు పోతేమి, ఈయేడు వస్తేమి, మా యేడుపేదియో

మాతోడనేయుండ" "పడుమారినా ఈడు ముచిరినా పమి మారినది యీ లోకంలో" ఇట్టి వెన్నో గీతములు ఈ కావ్యములో చూపవచ్చును.

ఈ భావము ఓయనలో నన్న నిరాశాధోరణిని సూపుచున్నది. "మహా మహా మేధావులు" "మంచి చెడ్డల అంశ" "పడైన నేమి" మొదలగు వానిలో నను ఇదే ధోరణి కనిపించుచున్నది. కాని ఈయనలో ఆశావాద చిహ్నములును కొన్నిచోట్ల - ముఖ్యముగా స్వాతంత్ర్యోద్యమ కవితలలో - కనిపించుచున్నవి.

ఈ నిరాశాభావము తాత్కాలికమైనదిగానే భావింపవచ్చును. ఆయన చెప్పినట్లు "ఉదయం కానే కాదనుకోఁడం నిరాశ" కాని ఆయన అట్టివాడుకాదు. "ఈ చీకటి ఉండిదు. సూర్యుడు తప్పక ఉదియిస్తాడు. ఆ వెలుతురు నిలవదు. సూర్యుడు నుల్లీ అస్తమిస్తాడు" అని ఆయన సిద్ధాంతము. మార్పు తప్పదు. మార్పుకోసము సిద్ధముగా ఉండివలసిగదని ఆయన ప్రబోధము. ఈ మార్పు దానియంత నడియే పునరావృత్తమయినచో మానవుని ప్రయత్న మెందుకు? దీనిలో పూర్వకర్మ సిద్ధాంతము వాసన ఉన్నదా?

ఈయన మనుషుండైనను ఈ నిరాశావాదమునుండి తప్పకొని ఆశా వాదము ప్రచారింపవలయును. వయస్సు, కోకిలా మొదలైన గీతాలలో మరి కొన్ని వర్సర గీతాలలో ఈయన నవ దృక్పథము గోచరిస్తున్నది.

ఈయనలో కొన్ని పరస్పర వ్యతిరేక విషయములుగా భాసించుట కలదు. అది సందర్భము ననుసరించి సమన్వయము చేయబడవలయును.

'అవసరము' అనే గేయములో

"కామ తృప్తల తృప్తికోరు దేహాలు
ప్రేమగీకుల గొడవలోన పడనేల?"

అని ప్రశ్నించినాడు, 'లేకుంటేమి' అను గేయమున

"మనసు మనసూ కలసి మనగల్గినాక
దేహాల దాహాలు తీరకుంటేమి?"

ఈరెండును పరస్పరవిరుద్ధములుగ గోచరించుచున్నవి. కాని మొదటిది అవసరము తీర్చుకొనుటకై వచ్చిన మానవుని మనః ప్రవృత్తిని చిత్రించు సన్ని వేశములోనిది. రెండవది కవి మనకు చెప్పుచున్నది. ఇట్లు సమన్వయము చేసు కొనకపోయినచో నిట్టి వ్యతిరేక విషయములు మరికొన్ని యిందులో భాసింప వచ్చును.

నేటి కవులలో కాళోజీది విశిష్టస్థానము. ఈనాటి సాహిత్యములో 'నా గొడవ' కు ప్రత్యేకమైన ప్రయోజనమున్నది. ఈయన ఇంకను హృదయమును శబ్దరూపమున విప్లవలనియున్నాడు. వెనుక నే చెప్పకొన్నట్లు వేమన్న రీతిలో మరల వ్రాసినవా డీయనయే. ఈయన మునుముందు తన గీతముల చేత తెలుగు ప్రజల నాలుకలలో నిలచి వేమన్నకు మరియొక రూపమును సంతరించు ననుకొందును.

ఈ ప్రవక్తృ లక్షణములు ఈ కావ్యమునందు పలుచోట్ల గోచరించును. అసలీ కావ్యరీతియే ప్రవక్తృశా గుణమును షట్టించు కొన్నది. ఏ తాదృగ్విలక్షణ కావ్యమున నేటి తెలుగుదేశము, భారతదేశము, మానవసంఘము ప్రతిబింబించినవి.

"దీపావళి దీపాలు" అను రచన ఈయనకు దీపాలలోకూడ పక్షపాతము కన్పించినది. అపే అమవస చీకట్లు బాపుచున్నవి. మేడలపై మిద్దెలపై చుక్కల దాక వెలుగుచున్నవి. దోచిదాచిన ధనమును ధనపూజ చేయుపేళ దౌర్భాగ్యులకు మాపుచున్నవి. కాని ఊరివెలుపలనున్న పూరిగుడిసెలదూరి లోని చీకటి బాపలేనున్నవి. అందు చేత

"రక్కసుని చావుచే రంజితై జగమంచు

కోటివెల్గులు చాటె నాటి దీపాలు

రక్కసుని బాధింప రక్షయే లేదంచు

కోటికితులచెప్ప నేటిదీపాలు"

అని నిశ్చయించినాడు. ఇట్టి విశ్లేషణముచేసి యొకానొక ధగ్గముగా సూత్రీకరించుట ప్రవక్తృలక్షణము. ద్వైతజగత్తు అను గేయమునందు "లోకమెప్పుడు చతురునిదే సొత్తు. లే దమాయకుని కంచుల పొత్తు" అని "శాస్త్రుకారులు, శాసన కర్తలు జనులకు తాళకట్టని ధర్తలు" అనియు నిర్దిష్టమైన వానివలె సర్వమును నిర్భయముగా రహస్యములేకుండ బయట పెట్టుచున్నాడు. "నిన్ను నీవే చూచుకొని" "దేవత తెరుగని దివ్యానుభవము" "బ్రతుకు" "పునరావృత్తి" వంటి రచనలలోనను ఇట్టి భావములెన్నియో కలవు. 'బ్రతుకు'లో "సాగిపోవుటె బ్రతుకు, అగిపోవుటె చావు" అనుచున్నాడు.

ఈ సంపుటిలో "సరస్వతీ భక్తల్లారా" అనే రచన ప్రత్యేకత కలది. ఆధునిక కవితనుగూర్చి పూర్వుల యాతేవణములకు చక్కని సమాధానములు

కవిత :

భావలహరి

— రమణశ్రీ

చీలిన గుండెలై కటికచీకటి నల్లని నెత్తు లారి ది
క్కులములందు నిండికొని గొండిలి సల్పు కరాళ నీలిమో
ద్వేల పథాన నా తలపు వేడి వియోగతపాన రేగి ఆ
కాలితమ్ము నా హృదయ శాసనమై ని? కౌగిలించెడిక :

నా జయ పీఠ సంరణ రణారణ నాద మరుత్త్వదీయ ప్రే
మాపర శిక్షగా నవనవార్ద్ర మనస్సుల జీవనాశ రే
ఖా పరమార్థమై భవదగాఢ దృగంచలమంచు గోరి నే
నీ పురుషార్థ సిద్ధి కెటు లేర్తు శరన్నవ మేఘ గీతలో :

నీ తేలి చెక్కిళ్ళల్ సగవు నిర్విస నీడల జూరే సవ
ప్రాత రుషస్సుల నమమరాగములై పెదిపుల్ మరంది సం
పాతము గాగ హాస సవభావన సంక్రమై మదీయ ని
ద్రా తరుణమ్ము జాలిగ గలల్ బచరించు నిజానువిక్రమై :

వీణాలాపన జీవవత్కళల హృదీవృథికా బ్రవర్షించి ప్రా
మాజించు వలపింపగా మధుర ప్రేమ రాధికాస్వాంత క
ల్యాణమ్ముల్ ప్రణయానుకంపల శరన్వ్యాలోలమై ఆశయ
ప్రాణస్ఫూర్తికి జ్యోత్స్నలొచ్చు సవరింప వ్యోమవీధిచ్చువల్.

అలికిన మ్రుగ్గు ముత్తయపు హారి మనోజ్ఞ శకాంక తారకో
చ్చరిత నవార్ద్ర హాస మధు జాగృతి రుల్లరన త్వదీయదే
హలసిత రత్న హేమ మణిహారనరమ్ములు జుక్కప్రోవులై
చలదళి కేక మేఘముల జాలున నీపు శరత్త్రియామవై!

పిలిచిన గొంతులో ప్రణయవీణ నదించు రసార్ద్రగీతికాం
జలి మధుధార రంజిల ప్రజాహృదయమ్ముల జూరగొన్న ప్రే

మల దళకుల్ హసించు దృగమాయక సేత్రయుగమ్ము క్రొత్తనం
జల గని తొల్కరించు నలజళ్ల మొగిళ్లును పొంగు హర్షముల్ !

సిగ్గు ముసుంగులై తెరలు చీరిన నీ కనుచూపు వాలులన్
బుగ్గల నిగ్గులై కురిసె పున్నమిరేల చరించు చుక్కక్రొ
మ్మొగ్గులు యావనోద్భవచపూర్ణ మరీచిక లత్రధారలై
ఝుగ్గుల ముచ్చటై కెరలె రోదసి నిండిన ప్రేమకాంతులై !

నీ సాంధ్యాధర మారరంద రుచు లన్వేషింతు సుద్భావ రే
ఖా సాహిత్య రస స్ఫురత్ బహువిధా రావ్యాంజలల్ ప్రాప్తిలన్;
అకావీధి హృదంత రోజ్జ్వలంత విన్యాస ప్రధల్ నా మనః
శ్రీ కుత్తిప్లవమాన గాన మమరొట్టివత్ కళారాగిణుల్.

నీ పెదవుల్ సదాచుట ఘృణీచ్ఛటలం బ్రసరిల్లు జీవ రే
ఖా పరిణామ రాగకళిక వికసించు సుహృత్సుమమ్ము; స్వ
ర్గోపరి నందనమ్ముల మహోజ్జ్వలమై భువిడిగ్గి నేటికి
ప్రాపు పరీమళించిన విభావరి నా హృదిలో దహించెడిన్ !

గుసగుసలాడుకొన్నవి దిగుత్కరపుంగవుగిళ్ల చీకటుల్
ముసరిన స్రుద్ధి వెల్తురుల మూర్ఛిన నీడల బిట్టరేగి వే
వినవినసాగి ధూళిపొగ వీధికంటి వెలుంగువాసి, శో
క సహ విరాగ గీతుల సుఖ శ్రుతితారలు కల్వరించెడిన్.

• నా గొడవ - కాళోజీ • [49-వ పేజీ తరువాయి]

నమకూర్చినది. వ్యాకరణాదు లప్రధానములని ఆయన అందులో నిరూపించి
నాడు. దీనిలో ఆయన భావనాశక్తి ఆకాశమంత యెత్తు నందుకొన్నది.

ఇంతవర కేమి చెప్పినాను. నా గొడవనుగూర్చి, 'నా గొడవ' కాళోజీ
హృదయ సముద్రములో ఒకబిందువు. 'నా గొడవ' అనే సముద్రంలో నా యీ
వ్యాస మొకబిందువు. కాళోజీ మాటలతో ఈ వ్యాసమును ముగ్ధింతును.

“తొలగి త్రో వెవ డిచ్చు, త్రోసుకొని పోవలయు

బ్రతుకు పోరాటము, పడకు ఆరాటము.”

★

వ్యాసము :

భారతీయ భాషలు - హిందీ

--- శ్రీ మోటూరి సత్యనారాయణ

భారతదేశంలో ప్రస్తుతం పంచవార్షిక ప్రణాళికా వాతావరణం ఎక్కడ చూసినా కనిపిస్తున్నది. మొదటి ప్రణాళిక దాగా అమలు జరగడంవలన రెండవ ప్రణాళికగూడా రూపొందించబడింది. స్వరాజ్యం లభించిన తరువాత ఈ పది సంవత్సరాలలో భారతదేశం సాధించిన మన విజయాలనూ, అభివృద్ధినీచూసి ప్రపంచమే ఆశ్చర్యచకిత మవుతున్నది.

ఇంగ్లీషువారు భారతదేశాన్ని భయంకరమైన పరిస్థితులలో పడలి వెళ్ళి పోయినారు. కూడు గుడ్డ లభించక కొన్ని ప్రాంతాలలో ఆరోజుల్లో అనేక మంది మృత్యుదేవతకు బలిఅయి పోయినారు. గడచిన పదిసంవత్సరాలుగా మనంచేసిన కృషిఫలితంగా ఈనాడు ఆహారసమస్య పరిష్కారమయింది. ఇక గుడ్డలసమస్య పరిష్కారం కావలసి ఉన్నది. అదిగూడా దాదాపు పరిష్కారమయినట్లేనని ఎంచ వచ్చును. అన్నవస్త్రాలకుగాను భారతదేశం ఎవరినీ యాచించవలసిన అవసరం లేదని నిస్సంశయంగా చెప్పవచ్చును. గుడ్డలవిషయంలో కొద్దిరోజులలోనే భారత దేశం స్వయంపోషకం కావడమేరాకుండా ఇతరదేశాలకుగూడా ఎగుమతి చేయ గలదు.

మొదటి పంచవత్సరప్రణాళిక లక్ష్యం కూడుగుడ్డల సమస్యలను పరిష్కరించ డంగా ఉండేది. రెండవ ప్రణాళికద్వారా యంత్రసామగ్రిని పెంపొందించి దేశం యొక్క ఐక్యత్వాన్ని పృథ్విపొందించడానికి ప్రయత్నం ప్రారంభమయింది.

యంత్రసామగ్రిని పృథ్విచేయడానికి ఆచారభూతములయిన వస్తువులు ముందుగా ఈదేశంలో తయారుచేయబడగలవు. ఉక్కు, సిమెంటు, కాగితము మొదలగునవి ఈదేశంలో తయారై కొద్ది సంవత్సరాలలో మనదేశం స్వయం పోషకం కాగలదు. యంత్రాలు కేంద్రీకృతంగానూ వికేంద్రీకృతంగానూగూడా ఉండగలవు. యంత్ర పరిశ్రమలు చేతిపరిశ్రమలు రెండూ వ్యాప్తిలో ఉండగలవు యంత్రపరిశ్రమలను పెద్దఎత్తునసాగించడానికి విశేషజ్ఞులు ఎంతఅవసరమో, చదువ కొన్నవారుగూడా అంత అవసరము. ఇంగ్లీషువారు భారతదేశాన్ని దరిద్రస్థితికొ వర్ణకాలం అట్టిపెట్టడానికి ప్రజలను అశిక్షితులుగా అట్టిపెట్టినారు. విదిలేక కొం

మందిని సుశిక్షితులను చేశారు. అదిఅయినా ఇంగ్లీషుద్వారానే. ఇంగ్లీషు మాధ్యమం ద్వారా భారతీయులను సుశిక్షితులను చేయడానికి ఇంగ్లీషువారు విశ్వప్రయత్నం చేశారు. ఇంగ్లీషు విద్యావ్యాప్తికి ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం కోట్లకొంది రూపాయలను ఖర్చుపెట్టింది. వారికి అందుచో రెండురకాల ప్రయోజనాలుండేవి. ఇంగ్లీషు భాషా ప్రచారంద్వారా భారతీయ సంస్కృతిని, ఆలోచనా విధానాలనూ ప్రభావితం చేయడానికి ప్రయత్నించడమేగాక చదువుకొన్నవారిని క్రీస్తుమతంపైపుకు ఆకర్షించడానికిగూడా యత్నం జరిగింది. గడచిన 150 సంవత్సరాలలో లక్షలాది జనులు తమతమ మతాన్ని వదలి క్రీస్తుమతాన్ని స్వీకరించారు. ఇంగ్లీషు భాష ప్రభావం మనమీద ఎంతగా పడిందంటే ఈనాడు మన ఇంగ్లీషుపండితులు ఇంగ్లీషువారు వెళ్ళిపోయినా ఇంగ్లీషును వదలడానికి సిద్ధంకారేరు. వారికి తమ భాషలయెడ ఏహ్యభావమూ, ఇంగ్లీషుభాషయెడల వ్యామోహమూ ఉన్నట్లు కనిపిస్తున్నది.

స్వరాజ్యం లభించిన తరువాత మనదేశంలో విశ్వవిద్యాలయాలసంఖ్య బాగా పెరిగింది. ప్రస్తుతం మనదేశంలో 33 విశ్వవిద్యాలయాలున్నవి. వానిలో ఈనాటికి బోధనాభాష ఇంగ్లీషే. మహాత్ముడు స్వభాష, స్వదేశీ, స్వరాజ్యము అనే మూడుమంత్రాలను ఉపదేశించాడు. ఈమూడు మంత్రాలనూ ఆచారంగా చేసుకొని జనశక్తిని జాగృతంచేసి మనల్ని స్వతంత్రులను చేశాడు. రాజకీయంగా మనకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యం లభించింది. వస్తువుల ఉత్పాదన దృష్టితోచూస్తే మన స్వదేశీ ఉద్యమంగూడా సఫలమయినట్లే. కాని స్వభాష విషయంలో మన సందేహాలు చూపమైనట్లు కనిపించడంలేదు. ఇదివరలో స్వరాజ్య సమరంలో యోధులుగా పనిచేసిన వారే ఇప్పటికీ రాజ్యాంగయంత్రాన్ని నకివిస్తున్నారు. వారందరూ ఇంగ్లీషులో— ఇంగ్లీషు విశ్వవిద్యాలయాలలోనూ— కొంతమంది ఇంగ్లీషు దేశంలోనూ సుశిక్షితులైనవారు. తమ జీవితంలో ఒక సాధనాన్నిగా ఉపయోగించిన ఇంగ్లీషును తొందరగా వారు వదలివేయలేక పోతున్నారు. స్వభాష ఉన్నతికి రాకపోవడానికి అది ఒక్కటే కారణంగా కనపడుతున్నది. వారు సంపాదించి యిచ్చిపోయిన స్వాతంత్ర్యాన్ని దేశభాషలద్వారా శిక్షితులయిన వారు నిలబెట్టుకొనగలరనిగూడా వారికి విశ్వాసం కలగడంలేదు. చైనా, రష్యా, జపాన్ వంటి దేశాలవలె భారతదేశంగూడా భాషవిషయంలో స్వతంత్రంగా ఉండి అభివృద్ధిని సాధించగలదని వారికి ఎందుకు విశ్వాసం కలగడంలేదో అర్థం కావడం దురే.

కోట్లకొంది రూపాయలు ఖర్చుపెట్టినా నిరక్షరాస్యతా నిర్మూలనంలో భారతదేశం చాలా వెనకబడి ఉన్నది. అమెరికా, రష్యా మొదలగు దేశాలచో పోలికలు అభివృద్ధిలో ఉండడానికి అక్కడి ప్రజలు సుశిక్షితులై ఉండడమే కారణమని అందరూ అంగీకరిస్తున్నారు.

యంత్రయుగంలో—యంత్రగతి రోజురోజుకూ మారిపోతున్న రోజులలో— సంవదను అభివృద్ధి చేయడం కఠినమైన పనికాదు. కార్మికులను స్థాపించి దేశ సంవదను వృద్ధిచేయడానికి మనం ప్రయత్నం చేస్తూనే ఉన్నాము. మన రెండవ ప్రణాళికగూడా పూర్తి అయ్యేనాటికి ప్రపంచంలోని ఇతరదేశాలతో సమానస్థాయికి మనం తప్పక రాగలము. ఈ పనికి విశేషజ్ఞులూ, తెలివిగల కార్మికులూ అవసరము.

విప్లవాత్మకమైన ఎన్ని పనులనో భారతదేశం ఇంతవరకు చేసింది. రాష్ట్ర పునర్నిర్మాణం ఒక మహావిప్లవాత్మకమయిన పని. ఒకప్పుడు మన దేశంలో 600 రాష్ట్రాలుండేవి. మన నాయకులు ఆ సంఖ్యను తగ్గించి 26 చేశారు. తగినంత విచారణ జరిపిన తరువాత మన దేశనాయకులు ఆ సంఖ్యను ఇంకా తగ్గించవలెనని ప్రయత్నించారు. భాషను ఆధారంగా చేసుకొని రాష్ట్ర నిర్మాణం చేయవలెనని అనుకొన్నారు. ఈనాడు భారతదేశం 14 రాజ్యాలుగా విభక్తమయింది. కేంద్ర ప్రభుత్వం వారి అజమాయిషీలో ఈ 14 రాష్ట్రాలూ ఎంతగానో అభివృద్ధిని సాధించగలవు. ఈ 14 రాష్ట్రాలలో ఉత్తర ప్రదేశము, బీహార్, మధ్యప్రదేశము, రాజస్థానము, పంజాబు ఈ ఐదు రాష్ట్రాలూ హిందీ రాష్ట్రాలు. పంజాబులో పంజాబీభాషగూడా ఉంటుంది. కాని అది హిందీకి చాలా దగ్గరగా ఉంటుంది. తెలుగు, తమిళము, కన్నడము, బెంగాలీ, ఒరియా, మళయాళము, అసామీ భాషలకు వేరువేరు రాష్ట్రాలు లభించినవి. బొంబాయి ద్వితీయా రాష్ట్రం. ఆరాష్ట్రంలో మరాఠీ, గుజరాతీ భాషలు రెండూ అమలులో ఉంటవి. బొంబాయిరాష్ట్రం మన కొక గీటురాయిగా నిర్మించబడింది. కొద్దిరోజుల్లో బొంబాయిగూడా రెండుగా విభజన గాక తప్పదు. మన రాష్ట్ర నిర్మాణం భాషా ప్రాతిపదికమీదనే ఏర్పడింది గదా ! ఈ రాష్ట్రాలలో రాజ్యవ్యవహారాలు ప్రాదేశిక భాషలలో జరిగితిరాలి. మన ప్రతినిధులు ఆయా శాసనసభలలో వారివారి భాషలలో మాట్లాడడమూ, ఆయా ప్రాంతీయ భాషలలో రాజ్యాంగవ్యవహారాలు జరగడమూ ప్రారంభమయితే ఇక ఇంగ్లీషుకు స్థాన మేముంటుంది : మన రాష్ట్ర నిర్మాణోద్యమం స్వభావ ఉన్నతికి తోడ్పడే ఉద్యమమని తెలుస్తోనే ఉన్నది.

చాలామంది మద్రాసు, బెంగాలు రెండు రాష్ట్రాలూ ఇంగ్లీషు భాషకు పెట్టని కోరికని భ్రమపడుతున్నారు. భారతదేశంలో ఇంగ్లీషు తెలిసినవారు చాలామంది ఉన్నారనిగూడా వారి అభిప్రాయం. 1951 సంవత్సరంలో తయారుచేయబడిన జనాభా లెక్కలను బట్టి చూస్తే మనదేశంలో చదువుకొన్నవారి సంఖ్య 5,82,00,000 అని తేలుతున్నది. వారిలో ఇంగ్లీషు చదువుకొన్న వారు 37,88,000 మాత్రమే. అంటే చదువుకొన్నవారిలో 6.41% మాత్రమే ఇంగ్లీషు తెలిసినవారు. మొత్తం జనాభామొట్టమొత్తే ఇంగ్లీషు తెలిసినవారు 1.08% మాత్రమే. మొత్తం జనాభాలో

పట్టిక

రాష్ట్రము	మొత్తం	అననంథ్య	చదువుకొన్నవారు	అననంథ్యలో చదువుకొన్నవారి శాతం	ఇంగ్లీషు పదివినవారు చదివినవారి శాతం	మొత్తం పదివినవారిలో ఇంగ్లీషు పదివినవారి శాతం
1. ఉత్తర ప్రదేశ్	6,32,15,742	68,25,072	10.79	5,18,326	0.82	7.59
2. బీహారు	3,88,90,000	47,48,460	12.20	2,58,938	0.66	5.35
3. మధ్యప్రదేశ్	2,80,00,000	29,94,762	11.40	1,84,878	0.77	8.87
4. పంజాబ్	1,81,94,880	24,57,496	15.38	3,62,877	2.25	14.75
5. రాజస్థానము	1,59,84,189	14,24,903	8.94	88,571	0.54	8.08
6. బొంబాయి	4,77,50,257	98,95,884	20.70	4,54,707	0.95	4.50
7. కేరళము	1,35,50,425	50,71,337	37.43	2,01,253	1.49	3.97
8. మైసూరు	1,89,59,908	39,42,216	20.75	2,39,016	1.26	8.08
9. ఆంధ్రప్రదేశ్	3,22,08,801	41,78,084	12.98	2,27,671	0.71	5.45
10. మద్రాసు	3,00,00,849	65,55,839	21.85	3,38,525	1.12	5.13
1. వల్లభు బెంగాలు	2,81,08,255	82,59,971	24.10	8,04,111	2.31	9.57
2. ఒరిస్సా	1,46,45,946	28,13,491	15.78	63,178	0.43	2.73
3. అస్సాము	90,43,707	16,38,753	18.15	73,496	0.81	4.49
4. తిబ్బీ	17,44,072	6,89,073	39.37	1,62,878	9.32	24.30

గమనిక: 1. పై అంకెలు లక్షల వరకు సరియైనవి.

2. శాశ్వరము, హిమాచల ప్రదేశము, మజిఫూర్, త్రిపుర అంకెలు దీనిలో లేవు.

అక్షరాస్యులు 16% మాత్రమే. రాష్ట్రపునర్నిర్మాణానంతరం మన 14 రాష్ట్రాలలో జనవంఖ్య ఎంత ఉంటుంది, అక్షరాస్యులు ఎంతమంది. వారిలో ఇంగ్లీషు తెలిసినవారు ఎంతమంది ఉంటారు అనే విషయాలు ఈ ప్రక్కపేజీలోని పట్టికను చూస్తే తేలికగా బోధపడుతుంది.

ఇంగ్లీషు ద్వారా ప్రజలకు విద్య నేర్పించే ప్రయత్నం ఏ విధంగా విఫలమయిందో పైఅంతెలనుబట్టి స్పష్టంగా తెలియగలదు. ఈ దేశంలో ఈ మాత్రమైనా ఇంగ్లీషుతెలిసినవారున్నారంటే దానికి ఇంగ్లీషువారు కారణంగాని, ఇంగ్లీషు కాదు. ప్రస్తుతం ఇంగ్లీషువారు వెళ్ళిపోయినారు. ఇంగ్లీషు యెడల మనకుగల వ్యామోహంగూడా తగ్గిపోతున్నది. మద్రాసు, కలకత్తాలంటి పట్టణాలలో ఇంగ్లీషు ఉపన్యాసాలు చాలావరకు తగ్గిపోయినవి.

మనదేశంలో వైజ్ఞానికొన్నతికి ఇంగ్లీషు అవసరమని చాలామంది పెద్దలు వాదిస్తున్నారు. విజ్ఞానశాస్త్రపేర్లకు మనదేశంలో ప్రస్తుతం ఎంతమంది ఉన్నారు? ఒక లక్షమంది ఉండవచ్చును. ఒక లక్షమందిని పది లక్షల మందినిగా మార్చవలెనంటే స్వభావలను సాధనాలుగా స్వీకరించడం చాలా అవసరం. కొంతమంది ప్రత్యేకించి ఇంగ్లీషును నేర్చుకొనవచ్చును.

రెండవ పంచవర్ష ప్రణాళికలో పయోజనవిద్యకై చాలా ధనం వెచ్చించబడగలదు. 1960 నాటికి 14 సం॥ రాయ పయస్కుల వారందరికీ ఉచితంగా విద్యాబోధన జరగాలి. ప్రాదేశిక భాషలు హైస్కూలువరకు మాధ్యమంగా ఉండనే ఉన్నవి. కొంతమంది పేళ్ళమీద లెక్కించవలసినవారుచేసే హతం వలన విశ్వవిద్యాలయాలలో ఇంగ్లీషుకు ప్రాముఖ్యత తగ్గడంచేదు. విశ్వవిద్యాలయాలలో ప్రాదేశిక భాషలు, హిందీ బోధనా భాషలుగా ఏర్పడక తప్పదు.

ప్రజాస్వామ్య విధానంలోనూ, నియంతృత్వవిధానంలోనూ ఉన్న మార్పును ప్రజలు గుర్తిస్తూనే ఉన్నారు. మొన్న మొన్నటి వరకు ప్రభుత్వాధినేతల భాషలలో వ్యవహారాలు జరిగినవి. ఇక ఆ భాషలు వ్యాప్తిలో ఉండనేరవు. ప్రజాస్వామ్య విధానంలో ప్రజల భాషలకు ప్రాముఖ్యత ఏర్పడి తీరాలి. ప్రస్తుతం గుమాస్తాగిరిని సంపాదించడానికి ఎక్కువమంది కళాకాలల్లో విద్యాభ్యాసం చేస్తున్నారు. ఇక ముందుముందు రాజ్య వ్యవహార భాషను బట్టి విశ్వవిద్యాలయాల భాష గూడా మారక తప్పదు. ప్రస్తుతం మనదేశంలో ఉన్న విశ్వవిద్యాలయాలు ప్రజల భాషలను మాధ్యమంగా ఆంగీకరించి తీరుతవి. ప్రాదేశిక భాషలు, సార్వదేశిక భాష హిందీ అభివృద్ధిలోనికి వచ్చి తీరుతవి. అట్టి స్థితిలో ఇంగ్లీషుకు ఇప్పుడున్న సామ్రాజ్యం ఇంకా ఉంటుందా? అది సంభవమా? ప్రస్తుతమున్న స్థానంలో మంచి ఇంగ్లీషును తొలగించకపోతే ప్రాంతీయ భాషలకు, సార్వదేశిక భాషకు తగిన స్థానం లభించదు.

పుస్తక పరిచయము :

మానవ దర్శనము

రచయిత :

ధనకుధరం వరదాబాద్యులు

వెల - ముప్పాలా

ప్రతుకు :

శ్రీ వైద్య విద్యా సంస్థానము

ఆలపాడు, గుంటూరు జిల్లా.

‘పాశ్చాత్యులు ప్రవేశించిన అనంతరము మన సంస్కృతి మర్యాదలు ఒకింతగా మరుగుపడినవైనను, నేటి ఈ అస్వతంత్ర భారతమున వానిని మరల సుప్రకాశితములను జేసి, లోక కల్యాణము సంపాదించుటకు తగిన సమయము సంప్రాప్తమయినది’ అని ప్రకాశకులన్నది నిజం. ఈ సమయము వృథాకాకుండా ప్రకాశకులు మన సంస్కృతి మర్యాదలను తెలిపే కొన్ని పుస్తకాలను వరుసగా ప్రకటించ బూనటం ముదావహం. వాటిలో ఇది మొదటిది. మన పూర్వ పితాన సంపద తెలియని కొందరు దుర్మోహంతో పమతున్నప్పుడు ఇట్లాంటివి అవసరం. దీనిలో స్వగ్గ నరక పరిస్థితి- మన ఆశయాలు మొనలైనవి తార్కికంగా రచయిత చర్చించినారు. బాప చాలా సులభగ్రాహ్యంగా ఉన్నందుకు రచయితకు ధన్యవాదాలు.

‘అభినవ’

శ్రీ జానకీ జాని శతకము

రచయిత :

మైలవరపు సూర్యనారాయణమూర్తి

వెల పావలా

ప్రతుకు :

మైలవరపు సూర్యనారాయణమూర్తి,

కృష్ణపాలెం, దేవరపల్లి పోస్టు,

తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

శతక రచన తెలుగులో ప్రత్యేకమయినది. ఆత్మ నివేదనకు వీటిలో దప్ప మరోచోట అంతగా వీలుపడదు. మనకు శతకవాఙ్మయం పురాతనమయిందీ - ఉత్తమమయిందీ చాలా ఉన్నది. ఆధునికంగా శతకాలు తక్కువే అయినా ‘మా స్వామి’ ‘మృత్యుంజయ శతకం’ లాంటివి ఉత్తమస్థాయికి వచ్చినవి. వాటిలో చేరిందే ఈ శతకము.

ఈ శతకంలో ఏక ప్రాసగా నూటపది పద్యాలు సాగినవి. రచయితక శతక రచన అవలీలగా సాగింది. సుకుమార భావాన్ని చెప్పే ఉత్పలాన్నే రచయిత గ్రహించటం ముఖ్యంగా గమనించదగింది. భావంకోసం ఎక్కడా కుంటుబాటు లేకపోవడంవల్ల సాఫీ అయిన నడక పర్పడింది. మచ్చుకు ఒక పద్యాన్ని చూడండి.

మానగ నా జరామృతుల మానుపు మం దమృతంబు గల్గుదో
గాని- భవంబు మానుపు నొకానొక మందును గాన మెందునా
మానిత రామనామ మది మానిన- వేరొక డన్న- జానకీ
జానికి రామచంద్ర మహిజానికి సాటి విభుండు లేడిలదా.

‘ అభినవ ’

1. కృతులు - గేయములు

2. కోకిల

రచయిత :

శంకరం రామారావుగారు

మొదటిది 1-0-0, రెండవది 1-8-0.

ప్రతులకు :

శంకరం రామారావుగారు,

గీతాభవనము, ఏలూరు.

ఇవి రచించినవారు డాక్టరు శంకర రామారావుగారు. వీరిలో పటిష్ఠత లేకున్నా బొత్తుకళం బాగా కనిపిస్తున్నది. మొదటి పుస్తకంలో రాగాల నిచ్చి కృతులను, కొన్ని గేయాలను వ్రాశారు. కోకిల అప్పుడప్పుడు వ్రాసిన పద్యాల సంపుటి. దీనిలో శైలిగాని గూర్చిన పద్యాల దగ్గరనుండి అభినందన పద్యాల వరకూ ఉన్నాయి. గణ నిబంధనమే బాగా కానుపిస్తుంది. స్తోత్రాదులూ ఆధ్యాత్మికాలూ అయిన కృతుల్లాగానే కోకిలనురాస్తే ఇంకా సాఫీగా చేయి తిరిగేది. కోకిలను గూర్చిన పద్యాలు దీనిలో చాలా ఉన్నాయి. అందుకని పుస్తకానికా పేరు. అక్కడక్కడ నిర్వేదం కూడా చూపినారు. మచ్చుకు

ఎందుకు పుట్టినామె ? మరి ఎందుల కిందు వనించుచుంటిమో ?

ఎందుల కేగువారమె ? ఇకెన్నటికీ నటనమ్ము పిడి ఈ

బొందెకు స్వస్తి చెప్పుదుమె ? పుక్కిట బట్టిన నీళ్ళలోలు నీ

నందడి జీవితమ్మునకు సాకు లచేకము లేది సత్యమో ?

‘ అభినవ ’

ఆంధ్రవాణి

(పెద్దల విద్యావిషయక సచిత్ర మాసపత్రిక)

ప్రచురికం :

ఆంధ్ర భాషా ప్రచారసమితి
సం. ర చందా రూ. 8-0-0

చిరునామా :

కోయిలపంట్ల, కర్నూలు జిల్లా
విడిప్రతి 0-8-0

మనకు స్వాతంత్ర్యం సిద్ధించి గణాభ్యం కావస్తుంది. ఐనా, ఇంకా పౌర తంత్ర్యంలో ఉన్నప్పటి చాసనను మనల్ని పూర్తిగా వదలలేదు; ఇందుకు ప్రబల సాక్ష్యం ఈ సంచిక (ప్రింట్ 58) లో ప్రచురితమైన శ్రీ భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారి సందేశం. మన దేశంలో చదువుకున్నవాళ్ళ సంఖ్య ఎంత స్పష్టంగా ఉందో అందులో విశదీకరింపబడివుంది.

ఈ మధ్య వయోజనులకు విద్యా సౌకర్యము లభించటం కల్పింపబడు తున్నాయి. ఈ సౌకర్యములకు ప్రాతినిధ్యం ప్రజా సంస్థలు వహించడంకంటే మంచి మార్గం మరొకటి లేదు. ఈ విద్య ద్వారా వయోజనులను మనం సాహితీ పేత్తలుగా, కవింద్రులుగా మార్చవసరం లేదు. వారికి వ్రాయనూ, చదవనూ నేర్పితే చాలు. దినపత్రిక చదవగలిగి అందులోని విషయాలను గ్రహించగలిగితే చాలు. శ్రీ శంకరానందజీ ఈ పత్రికకు పంపిన సందేశంలో ఉన్నట్లు మన దేశంలో మరుగుదొడ్లపైన స్త్రీ, పురుషుల బొమ్మలు వేయవలసిన అగత్యం ఏనాడు లేకుండా పోతుందో, అలాడే వాస్తవంగా మనదేశం అఖిల ప్రపంచానికి మకుటంగా రాణించ గలుగుతుంది.

ముక్కంటి ఆంధ్రుల ఏకైక లక్ష్యం 'విశాలాంధ్ర' ఏర్పడిన తరువాత నిరక్షరాస్యులలో ఆంధ్ర భాషా ప్రచారాన్ని సర్వతోముఖంగా సాగించే అశ యంతో 'ఆంధ్ర భాషా ప్రచారసమితి' స్థాపించబడింది. ఆ సమితి యాజమాన్య ముననే 'ఆంధ్రవాణి'ని ప్రచురిస్తున్నారు. ఇందులో వయోజనులకు అవసర మైన విద్యతో బాటు ప్రాపంచిక విషయాలూ, స్వదేశ రాజ్యాంగం, విశ్వచేతల ప్రవచనాలూ, పశుచికిత్స, పాకశాస్త్రం ఇత్యాదులు అత్యవసరమైన విషయాలు ఉంటాయి. ఈ విషయములన్నియు వయోజనులకు చదవటానికి వీలయ్యే తేలిక భాషలో, పెద్ద అచ్చులో ఉండడం ముదావహమైన విషయం. సర్వేపల్లి, మున్నీ, రాజేంద్ర ప్రసాద్, శ్రీరాం మొదలగు ప్రముఖుల సందేశాలతో సంచిక

సర్వాంగ సౌందర్యాన్ని సంశరించుకొన్నవి. మన రాష్ట్రంలోని మంత్రుల పరిచయాలూ, ప్రాథమిక వయోజనులకు కూడా చదువుకోడానికి సంయుక్తాక్షరాల స్వర్ణలేకుండా వ్రాసిన కొన్ని సంగతులూ ఎంతయినా ప్రయోజనకారిగా ఉన్నాయి. వయోజన విద్యకొరకు మన రాష్ట్రానికి 'ఆంధ్రవాణి' లాంటి పత్రికలు ఇంకా ఎన్ని వెలువడినా తక్కువే!

అయితే, ఇందులో కొన్ని లోపాలు కూడా ఉన్నాయి. అవి పత్రిక యొక్క లక్ష్యసిద్ధికి ప్రతిబంధకాలని అనలేను. ఏనా కొంచెం సవరించుకుంటే మంచిది. పార్లమెంటు, అసెంబ్లీలో అనడంకంటే కేంద్ర శాసనసభ, రాష్ట్ర శాసన సభ అంటే మంచిది. భో. ప. సీతారామయ్యగారి సందేశాన్ని అచ్చులో వేసి ఉంటే వయోజనులకు చదువుటకు వీలుగా ఉండేది. వారు వ్రాసినది వ్రాసి నల్లుగా బ్లాక్ తీయించడం కేవలం డబ్బు వ్యయం గప్పితే మరొకటి కాదు. 'వయోజన విద్య' పత్రికలో గాడిచర్ల వారి సర్వోత్తమరావుగారు వచన రూపంలో వ్రాసిన బోధనా పద్ధతి చాలును. కాని కే. సుబ్బారావుగారు వ్రాసిన బోధనా క్రమమును తెలిపే పాట ఎందు కుపకరిస్తుందో తెలీదు.

మొత్తం మీద 'ఆంధ్రవాణి' వెలువడడం శుభంకరం. ఈ సంచికను చూసిన సంతోషంలో ఉప్పొంగిపోయాను. అంచేత

“చదువని వాడఁజ్ఞుండగు

చదివిన సదనద్వివేక చతురత గలుగున్

చదువగ వలయును జనులకు”—

అని వయోజనులకు పాఠ్యరికను చేస్తూ ఇలాంటి భారాన్ని నిర్వహించడానికి పూనుకున్న గాడిచర్ల వారి ముఖంగా ఉన్న కార్యనిర్వాహకవర్గాన్ని అభినందిస్తున్నాను.

వల్లభురెడ్డి

ఆంధ్రపురాణము

రచన : శ్రీమధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి

ప్రతుకు : శ్రీమధునాపంతుల సూరయశాస్త్రి, వల్లిపాలెం (వయా) యానాం

వెల : మూడు రూపాయలు

చారిత్రక కావ్యము లాంగ్రమున చాల తక్కువ. రంగరాయచరిత్రము, రాజావతాపనీయా చరిత్రము, వివభాతము, మొదలయినవి ఇతఃపూర్వ

మున్న ఆజాతి గ్రంథములు. ఈ యాంధ్రపురాణ మాజాతికి చెందిన నవ్య కావ్యము. చారిత్రక కావ్యకర్తకు కథమీద సథికారముండదు. ఉన్నకథ ననుసరింపవలయును. అనుసరించుచు కవిత్వము వ్రాయవలయును. ఇది కత్తివాదరమీద నడచుటవంటిది. ఆంధ్రజాతి చరిత్రము శ్రీ సత్యనారాయణశాస్త్రిగారి ముఖమున వెలికివచ్చి కావ్యముగా రూపుదిద్దుకొన్నది. ఉదయ సాతవాహన-చాళుక్య-కాకతీయ పర్వ చతుష్టయము గలిగిన ఆదిఖండము మాత్రమే ప్రస్తుత కావ్యము.

కథ నిర్వహింపబడి కావ్యమగును. బౌద్ధిజ్ఞాన పర్యాప్తమైన ప్రతిభ యున్నగాని నిర్వహణము శక్తిమంతమును - రక్తిమంతమును గాదు. ఆంధ్ర పురాణకర్త కట్టి ప్రతిభయున్నది.

ఉదయపర్వమున వేద హరిశ్చంద్రుని కథయున్నది. పుత్రవ్యామోహము, ప్రతిజ్ఞా పాలనము, ఈరెండు విషయములమధ్య నూయలలాగిన జీవితము వానిది. ఇంద్రుడు ప్రతిజ్ఞాపాలన విషయమున హరిశ్చంద్రుని నొక్కుట, పుత్రగత వ్యామోహ మందుకు హరిశ్చంద్రుని మొగ్గనీయకుండుట ఆ కథలోని చమత్కారము. ప్రతిజ్ఞాపాలనముకంటె పుత్రగత వ్యామోహము బలీయము. హరిశ్చంద్రు డాడినమాట తప్పదు. ఐనను పుత్రమోహ ముండనేయున్నది. ఇంద్రు డైదారుసార్లు వచ్చి బలవంత పెట్టినాడు. కడకు హరిశ్చంద్రుడు గుండె రాయిచేసికొని ఇంద్రునితో సనినాడు.

“అమృతసఖమగు నీ యంతరంగమునకు

నప్పువడినాడఁ; బలుసార్లు త్రిప్పినాడఁ;

నిదియు నాలోని తీపిగా నెంచి నైఁచి

యందుకొమ్ము మదన్వహాయాంకురమ్ము”

ఇట్లు వ్రాయుట కథాగతమగు చమత్కారమును పరాకాష్ఠలో చూపుట. చివరి పాదము పరమోచిత్య నిరూపకము. హరిశ్చంద్రుని మనస్సును చూపుట అందలి విశేషము.

సాతవాహన పర్వమున హలనేత చరితము ప్రాధాన్యము వహించినది. హలనకు ప్రాకృతముపై మక్కువ. వాని దేవేరి లిలావతికి దేవభారతిపై యాదరణ. రాజును గూడ తనయట్లు చేసికొనవలయు నన్నరామె యత్నము. ఆ దంపతులలోని భావవిషయకమైన భావఘర్షణ మా కథ కాయువు. రాజు

దేవభారతి వైపు మొగ్గుట కొక ఘట్టము పూర్వమున్న కథలో నున్నది. "రాజన్ మాం మోక్షకై స్తావయ" ఇది కావని పురాణకర్త కొలుపున శర్వవర్మ గుణాధ్యులకు వాదములు పెంచి రాణిచేత శర్వవర్మను సమర్థింపించి "ఇంత కున్న భాషాభిజ్ఞతంబిట్టికదా రసజ్ఞత" యని సర్మగర్భముగా రాజు నుద్దేశించి యామెచే ననిపించి అటు తరువాత రాజు సంస్కృతము నేర్చుకొనుట కుద్యమించినాడని వ్రాయుట యుచితకథా గ్రథన కుశలతను నిరూపించుచున్నది. మోదకశబ్ద మర్థము కాలేదన్న పూర్వకథకంటె కావ్యతా గౌరవము నినుమడింపజేయు నీమార్పు శ్రేష్ఠము. సంస్కృత భాషాభిజ్ఞత యేర్పడిన తరువాత రాజులో చాలా మార్పులు వచ్చినవి. రాణి సంఘోషించినది. 'ముసలి చ్యవనుని జవ్వనపుంబెడంగు గని ముడిసపోవునాటి సుకన్య యయ్యె' అని కవి చెప్పినాడు. భారతేతిహాసమునందలి కథను ప్రసన్నము చేసికొని లోనారసి చెప్పినమాట యది. కవి యెంత విమర్శనా స్పృహ కలవాడైన యంతగా కవిత్వ ముదాత్తన నందుకొనును. రాజు గుణాధ్యుని నిరాకరించినాడు. అత డడవులం బట్టినాడు. గుణాధ్య విరచిత బృహత్కళను శిష్యులు రాజుకు నూపింపగా 'చెదపురుల కిండు తిండిగ' నని తిరస్కరించినాడు. 'భాషా బహిర్వేష మే యాలోచించి తిరస్కరించునె గుణాధ్య గ్రంథము' అని జ్వలనాంకితము చేయుట కుద్యమించినాడు గుణాధ్యుడు. 'గుణాధ్య గ్రంథ' మనుట గమనింప దగినది. కవి దైన ఆత్మ విశ్వాసము రాజు మోహము వారించి 'బృహత్కథా కావ్యము నకుఁ గేలుగవ దోయిలించి' నాడట. ఇది మరల రాజులో వచ్చిన పరిణామము. హాలుని జీవితమున నేర్పడిన నిమోక్షనములను కవి చక్కగా చిత్రించినాడు.

చాళుక్య పర్వమున రాజరాజు ముఖ్యుడు. అతనిని చుట్టుకొని నన్నయ నారాయణ భట్టులు, ఆంధ్ర భారత మిత్రాదు లుండును. ఆంధ్రులకు ప్రజ్ఞా భైరవులు పంచినది రాజరాజు. రాజు నన్నయను భారతరచన చేయవలసినదిగా అభ్యర్థించుట, నన్నయ పూని విర్వహించుచు పరమపదించుట, రాజరాజు నిర్వేదము ఇవన్నియు రసశ్రీ మహితములుగా చేసినాడు పురాణకర్త. నన్నయ పరమపదించినాడని చెప్పలేక చెప్పుట కిష్టములేక 'వన పర్వమునఁ గొంత కొరవపడిన రచనకడనుండె నపుడు ఘోరకలి పండె'... భాషాగర్భంబునఁ జిచ్చునింపి కవిపక్షంబెల్ల కంపింపగా నాగెన్ గంటము, కంటనిరెడె చళుక్యశ్రీ' అని చెప్పినాడు. గంట నూగినదట, గంటమునకు నన్నయకు తాదాత్మ్యము వైపు అమంగళము వాకొనకుండ తప్పించుకొనినాడు కవి.

కాకతీయ పర్వము వీరరస పరిపుతము. రుద్రమదేవీ ప్రతాపరుద్రు లిరువురును వీర రసావతారమూర్తులు. యాదవరాజు, మహాదేవుడు, ఆశుదానికి సామంతము నెరపుట కంగీకరింపక యుద్ధమునకు సిద్ధపడి ముందు రాయచారి నంపినాడు. రాయచారి చెప్పిన విషయము రుద్రమదేవి విన్నది.

‘అంతట నాంధ్రరాజ్ఞి వదనాబ్జము మ్రింగిన కెంపునవ్వు క
ల్పాంత నటద్వనాఘన విహార తటిల్లతికా సహస్ర వి
క్రాంతికి స్వాగతంబిడెఁ జకచ్చకడిపుల విచ్చుగత్తులన్
సంతన కట్టి రాజ పరిషత్తున కబ్బురపాటు గొల్పుచున్.’

ఇది యామె యప్పటిస్థితి. యుద్ధవీరమును స్థాయిలో చూపుటయది. యుద్ధముచేసి విజయము చేకొనినది. తనవంశము నిలుపుటకు పుత్రసంతులేదని పడిన యావేదన. ముమ్మడంబా దంపతుల కొక మగకాయ కావలయునని యామెచేసిన యత్నములను నిర్వహించు సందర్భమున స్త్రీ హృదయపు లోతుల నగరి మానసిక వృత్తులను వివరింపవలయును రుద్రమ నొకచో నర్థనాతీశుగా కూడ కవి చూపినాడు. అందు వలన పుంస్త్రీ స్త్రీత్వములు రెండును నుచిత స్థలముల నుదాత్తముగా చిత్రింపవలయును. పురాణకర్త వీరప్రధానమైన పుంస్త్రీ గుణమును పరాకాష్ఠలో చూపినాడుగాని ఆర్థప్రధానమయిన స్త్రీ భావ ప్రపంచన సుట్లు చేయలేదు. చేసియుండిన జాగుండెడిది. ప్రతాప రుద్రుని యుదంతమంశయు నుదాత్తముగా చిత్రింపబడినది. సింహాసన మధిరో హించినది మొదలు నుహమ్మడియులతో పోరి చివరకు వారిచేత జిక్కి ఢిల్లీ నగరమునకు గొంపోబడుచు మార్గమధ్యమున జీవయాత్ర చాలించి శివునిలో నైక్యమగువరకును వానిచరిత్ర సముచితముగా నిర్వహింపబడినది.

కథాకథనమునను నిర్వహణమునను, శిల్పప్రదర్శనమునను శ్రీ శాస్త్రి గారు నన్నయ తిక్కనాది కవుల మార్గముల యథేచ్ఛముగా పోగలక గల వారు. తిక్కన నవ్వుల శిల్పమొకదానిని ఈయన యనుసరించెను. 1941 ఫిబ్రవరి భారతిలో శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు తిక్కనవాడిన 32 రకముల నవ్వులను సోపవత్తి కముగా చూపి యున్నారు. పురాణకర్త 7 రకముల నవ్వులను వాడెను. (1) దయార్థమయిన దరహాసము. (2) కోఱనవ్వు. (3) నవ్వుగానినవ్వు. (4) చిరునవ్వు. (5) వంకరనవ్వు. (6) కెంపునవ్వు. (7) వేడినవ్వు. ఇందు మూడునాలుగు నవ్వులు తిక్కనవాడినవే. అరవది “ఎఱ్ఱనవ్వు” అను తిక్కన నవ్వు మార్చి చెప్పబడినది. మిగిలినవి శాస్త్రిగారి

ప్రజ్ఞాజన్యములు. ఇవన్నియు యౌచిత్యమును గర్భము నందిపుచ్చుకొనిన మూగనోము - పిక్కవేయు - ఉద్యాపరము - భరతవాగ్యము - సుతిమిరిచ ఆరంభ శూరత - సిద్ధాన్నము - తెలుగుమీఱు - ఇత్యాది నుడికారము లీకాః మున చాలగలవు. ఏమి వ్రాసినను కనులకు బొమ్మ కట్టిచూపు నేర్పు గ్రంథమున ప్రదర్శింపబడినది. ఇంతకు పూర్వమే 'ఆంధ్ర రచయితలు' అ నవ్యాంధ్ర రచయితల చరిత్ర వ్రాసి ఆంధ్రలోకమునకు సుపరిచితులై శ్రీ మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగా రిట్టి చారిత్రక కావ్యరచన పూనుకొనుట ముదావహము. స్వగలో ఆంధ్ర పురాణ ద్వితీయ ఖండము కూ రావలయునని యున్నది. శ్రీ శాస్త్రిగా రది కూడ రచించి - ఆంధ్రులకు వ చరిత్రనే కావ్యముగా అందిచ్చి- చారిత్రక కావ్య రచనాధ్వమును సువిస్తరః చేయగలరని యాశించు నున్నాము.

శేమేంద్ర.

హైదరాబాదు హిందీ ప్రచార సంఘము

327 రెసిడెన్సీరోడ్డు, హైదరాబాదు

పుస్తక విక్రయశాలలో లభించు తెలుగు పుస్తకములు

రెలుగు భాషాసమితి వారివి :

తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వము (చరిత్ర-రాజనీతి) 25-0-0

.. (భౌతిక ససాయన శాస్త్రములు) 25-0-0

శ్రీ దాశరథి రచనలు :

అగ్నిచార 1-8-0

దండవీణ 1-0-0

శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి రచనలు

జలపాత్రం ... 1-0-0

విశ్వగీతి . 0-6-0

అజంతా సుందరి ... 0-8-0

నారాయణరెడ్డి గేయాలు (ప్రచురిత, కిరణబహుళం) 1-4-0

శ్రీ ఆంజనేయభట్ట రచనలు

విశ్వరూపము (రె. యం. మున్షీ సమితి) 1-6-0

శంకరవిద్య (రె. యం. మున్షీ నాటకము) 1-4-0

దేవవత్త (..) 1-0-0

గాంధీ-మార్క్స్ (కిషోరీలాల్ ముఖువాలా) 1-3-0

ఉద్ధారకథలు .. 0-12-0

శ్రీ పట్టిశాస్త్రి అశ్వామిని రచనలు

ప్రజలమరిష్ట (నవల) 2-8-0

సోమరచి యజ్ఞస్థితాస్త్రి రచనలు

పెద్దమనుష్యులు నాటకము 1-8-0

దావేపల్లివారి ప్రచురణలు

గాంధీమహాత్ముడు 1-4-0

చుక్కాని సవల 2-8-0

సింహపురిరాణి .. 1-4-0

దీపాంజలి - పరంగల్లు

